

aktuellnost

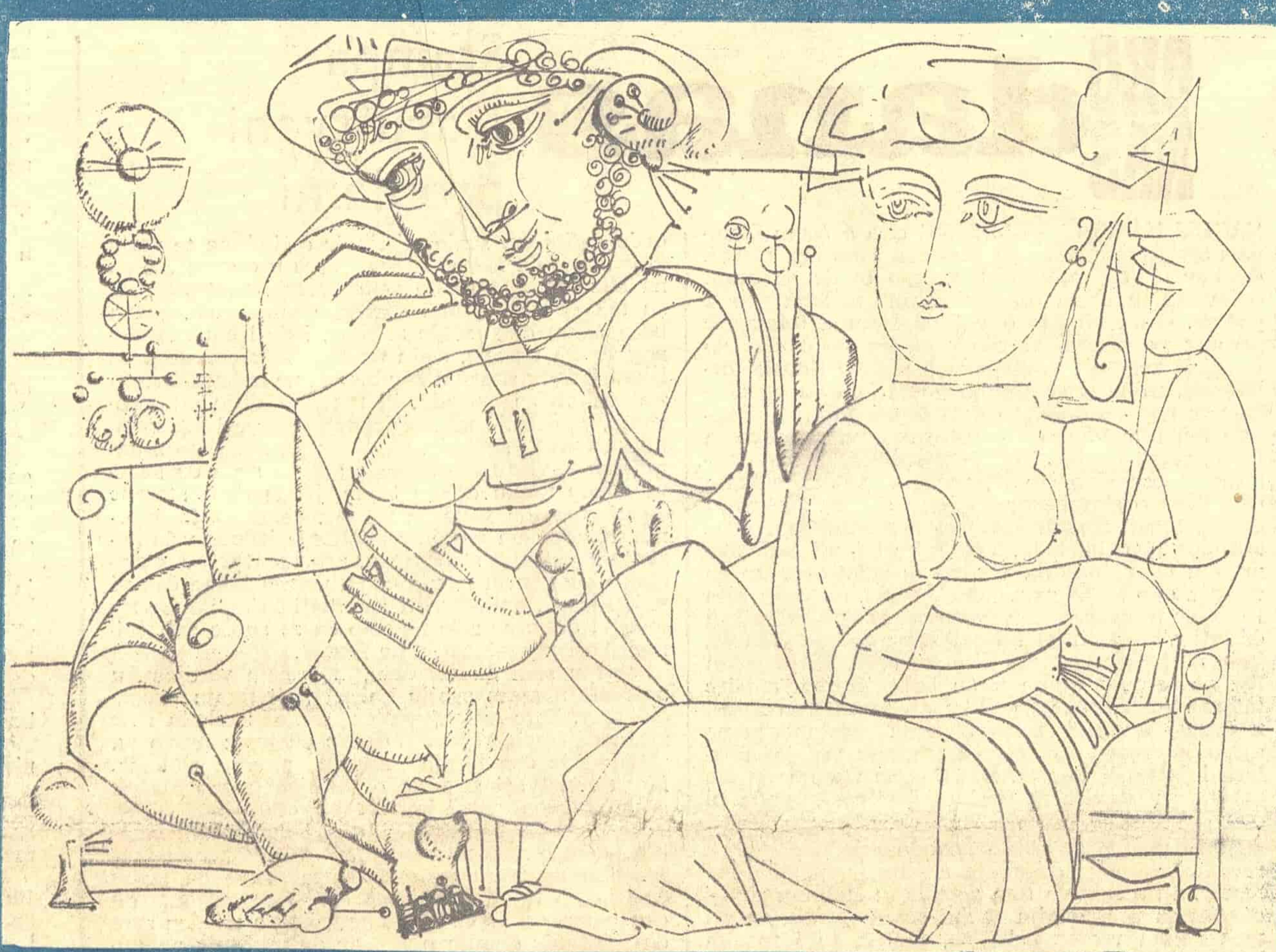
15 DANA

OSAMNAESTOG FEBRUARA ove godine navršće se dvadeset godina od izlaska prvog broja »Književnih novina«. Pokrenuo ih je, tada, Savez književnika Jugoslavije i poverio njihovo uredovanje Jovanu Popoviću i Miljanu Dedincu. Prvi urednici su već tada odredili osnovne principe kojih su se »Književne novine« pridržavale tokom proteklih dvadeset godina. Osnovna namena lista je bila da prati zbivanja u našem kulturnom životu i da okupi oko sebe što veći broj saradnika iz svih naših republika. Svi oni koji se bave kulturnom problematikom, bez obzira na njihove orijentacije i sredine u kojima deluju, imali su u »Književnim novinama« svoju tribinu i svoje glasilo. Sa izuzetkom jedne godine, od septembra 1951. do njihovog vremenog obustavljanja, oktobra 1952., »Književne novine« su se trudile da budu tribina sa koje se mogu čuti i protivurečna mišljenja i da se na njihovim stranicama oseti prisustvo pisaca različitih književnih orientacija i literarnih opredeljenja. Razume se, da je vreme koje protiče donosilo nove potrebe i da je zadatak različitim redakcija bio da prate i ta nova kretanja. Ali, osnovni princip otvorene tribine i opštijegoslovenskog glasila ostao je kao neka vrsta ideje vodilje i do danas neokrnjen. Tacka politika urođila je dvema posledicama. Prva je da gotovo ne postoji jugoslovenski pisac, od glasa i ugleda, koga »Književne novine« ne beleže kao svoga saradnika; druga je da se čitava plejada mladih pesnika, pripovedača, književnih, pozorišnih, i likovnih kritičara prvi put javila na stranicama našeg lista.

Dvadeset godina postojanja jednoga lista, u sredini u kojoj se kontinuiteti relativno teško održavaju, samo sobom dosta znači. Nije mali broj naših književnih listova i časopisa koji su se, uprkos značajnim saradnicima i pozitivnoj istorijskoj ulozi koju su odigrali, ugasili posle godinu-dve izlaženja ili čak posle nekoliko brojeva. Dvadesetogodišnje prisustvo »Književnih novina« u našoj sredini moralo je, zato, da ostavi izvestan trag. Razume se, da nije stvar »Književnih novina« da daju ocene rezultata svoga delovanja u našoj sredini. U toku proteklih dvadeset godina menjale su se mnoge stvari oko nas, pa se menjala i fizičnom »Književnih novina«. Otkad su obnovljene, na godišnjoj skupštini Udrženja književnika Srbije 1954. godine, i njihovo uredovanje od strane Udrženja povereno Tanašiju Mladenoviću i Đuži Radoviću, »Književne novine« su promenile dosta urednika od kojih je svaki, prema svojim shvatanjima i opredeljenjima, uvodio ponešto novo i prilagodavao list potrebama vremena. Ne ograničavajući se nikada samo na usku kulturnu problematiku, prateći zbivanja u svim našim kulturnim centrima i negujući podjednak odnos prema svim našim nacionalnim kultura, naš list je na taj način želeo, i želi, da bude glasilo javnih radnika iz cele Jugoslavije. Nekada je ta saradnja bila intenzivnija, nekada manje intenzivna, ali je uvek postojala. Neke zajedničke akcije, koje su pokretali udrženje »Telegrama«, »Odgje« i »Književne novine« samo su jedan u nizu primera takvog delovanja.

Od osnivanja do danas »Književne novine« su uredivali Jovan Popović i Milan Dedinac (1948—1949), Jovan Popović sa redakcijskim kolegijumom (1949—1950), Dušan Kostić (1951), Milan Bogdanović i Skender Kulenović (1951—1952), Tanašije Mladenović (1954), Risto Tošović (od sredine 1954—1957), Dušan Matić (od 1957—1959), Čedomir Minderović (1961—danas). Kao potpisani urednici, list su vodili i Marijan Jurković, Đuža Radović, Miloš I. Bandić i Predrag Palavestra. U tom periodu kroz redakcijski kolegijum »Književnih novina« prošlo je preko sedamdeset književnika, slikara, novinara, naučnika, i ostalih javnih radnika. Između ostalih, članovi redakcijskog kolegijuma našeg lista su bili Aleksandar Vučić, Petar Segedin, Isak Samokovlija, Božidar Horvat, Dimitar Mitrev, Fran Albreht, Jovan Boškovski, Slavko Janevski, Vjekoslav Kaleb, Oto Bihalji Merin, Peđa Milosavljević, Aleksa Čelebonović, Zoran Gluščević, Vicko Raspot, dr Mihajlo Marković, dramski pisac Đorđe Lebović. A po-

DVADESET GODINA KNJIŽEVNIH NOVINA

LAZAR VOZAREVIĆ: CRTEZ

Eli Finci, Vladimir Stamenković, dr. Milan Damjanović, Radomir Konstantinović, Miodrag Pavlović, Ivan Potreć, Pavle Stefanović, Dragoslav Stojanović, Sip, Izet Sarajlić, Vlatko Pavletić, Slavko Mihaljić, Kosta Timotijević, dr. kajko Tomović, i mnogi drugi. Sigurno je, da je njihovo učešće u radu redakcije dosta uticalo na fizičnom listu i da doprinos svakog od njih zaslужuje određeno priznanje.

Redakcija se, kao što se vidi, povremeno obnavljala, menjala se i osvežavala novim članovima. Tako je i ovih dana izvršena još jedna reorganizacija. Novi članovi redakcije postali su istaknuti pisci mlađe generacije: Branimir Šćepanović, Mirko Kovač, Radomir Smiljanić, Borislav Pekić i dramski pisac Đorđe Lebović. A po-

svojoj želji redakciju su napustili Velimir Lukić, Aleksandar Petrov i Vladimir Rozić.

Delovahje »Književnih novina« u toku ovih dvadeset godina izazvalo je, i izaziva, različite komentare i ocene. Neke akcije imale su punu podršku javnosti, druge su bile proprije kritičkim komentarama. Kao što su »Književne novine« podržavale različite akcije drugih listova, ili se upuštale u polemiku sa shvatanjima sa kojima se ne slažu, tako su i drugi listovi podržavali »Književne novine« ili polemisi s njima. Naši čitaoci su često davali ocene bilo lista u celini, bilo pojedinih rubrika ili priloga. I pohvale i kritičke primedbe naših čitalaca bile su redakciji dragocene; usled toga, ona je uvek želela da održava što prisniji kontakt

sa njima. Gotovo svakodnevno redakcija »Književnih novina« prima pisma čitalaca iz cele zemlje. Neka od njih su objavljena, druga čekaju da dođu na red.

Obeležavajući dvadesetogodišnjecu izlaženja, »Književne novine« žele da stupce lista otvore i svojim čitaocima u većoj meri nego što su to do sada činile. Već od idućeg broja počevemo da objavljujemo odgovore naših čitalaca, njihova mišljenja, sugestije i kritičke primedbe. Pitanja nisu precizno formulisana da bi se čitaocima ostavila puna sloboda davanja mišljenja i da bi odgovori bili što raznovrsniji. Potrebno je saznati od naših čitalaca šta najrađuje čitaju u našem listu, šta im se u »Književnim novinama« sviđa, šta nam zameraju i kakve

Godina XX Nova serija Broj 318

BEOGRAD, 6. JANUAR 1968.

List izlazi svake druge subote

Cena primerku 50 para (50 dinara)

II 16361

sugestije daju, da bi njihov i naš list izgledao bolje nego što izgleda. Zbog toga ih molimo da se u što većem broju odazovu našem pozivu.

Možda bi bilo bolje da je redakcija »Književnih novina« raspisala konkurs povodom dvadesetogodišnjice lista i najkorisnije sugestije čitalaca nagradila novčanim nagradama. Ali, na žalost, »Književne novine« nisu u mogućnosti da to u ovom trenutku učine. Više od jedne trećine troškova oko izdavanja lista snosi NIP »Književne novine«, autodotirajući list prihodom iz ostalih delatnosti. Zbog toga će odgovori koji budu štampani biti samo honorisani po uobičajenim normama.

Pored poziva na anketu, upućenog našim čitaocima, »Književne novine« nameravaju, ukoliko se pokaže da za to postoje materijalne mogućnosti, da organizuju i jedan razgovor naših saradnika, čitalaca, prijatelja, javnih i političkih radnika o našem listu. Iz jednog takvog razgovora, u kome će se, očekujemo, povesti otvorena i kritički orijentisana razmislja mišljenja, redakcija »Književnih novina« moći će da izvuče određene zaključke. Takav je dan razgovor biće, upravo u ovo vreme polemika i diskusija oko »Književnih novina«, nesumnjivo koristan i višestruko zanimljiv. U jednoj drugarskoj atmosferi, gde će se dobranamerost i poštovanje tuđeg, suprotog, mišljenja unapred podrazumevati, moći će da se otklene mnogi nepotrebni nesporazumi i konstatuju rezultati i promašaji redakcije »Književnih novina«.

S tim i takvim mislima i nadama »Književne novine« ulaze u svoju jubilarnu godinu, očekujući u svojim naštojnjima pomoći i razumevanje naše javnosti.

ZABLUDI MRTVIH I ŽIVIH

U »BORBI« je ovih dana okončana nepratljiva polemika povodom komentara tog lista »Posle pola veka«. Ova polemika nije mogla, naravno, da doneće promenu istorijskih, naučnih, činjenica, već samo neke druge posledice.

I posle izmenjenih mišljenja, i datih argumenata i protivargumenata, »Borbica« je u svom zaključnom komentarstvu ostala pri mišljenju da »Pregled srpske književnosti« Pavla Popovića, u kome provejavaju odredene šovinističke tendencije i sumnjivi književno-istorijski i estetski kriterijumi« nije trebalo da se vrati na spisak preporučenog obavezogn stava za studente jugoslovenske književnosti (uostalom, i nije vracen). Neki su učesnici polemike zamerili listu što nije zauzeo isti stav i prema drugim knjigama sa iste liste, a sa sličnim manama. No to nije bitno. Nama se čini da stav »Borbice«, ne prema ovoj ili drugim knjigama sa gledišta njihovog sadržaja, nego prema tretiranju tih knjiga, nije opravдан. Na prvom mestu, taj stav znači apsolutno nepoverenje prema mlađim ljudima koji su resili da studiraju jugoslovenske književnosti i prema njihovim nastavnicima. Na drugom, zista je nejasno kakav bi to bio profesor književnosti koji, kad je reč o dubrovačkoj književnosti, ne bi pročitao, porед »ostalog«, i »Popovića« i »Kombola«. Na trećem, taj stav je nedosledan, jer postoji čitav niz, gotovo beskrilan, knjiga iz oblasti književnosti, kao i iz drugih naučnih disciplina, čije ideje i sudove, i raznih razloga, mi danas ne možemo da prihvatinimo, delimično ili uopšte, a koje su apsolutno neophodne onima koji žele da studiraju te discipline, a ponekad, i pored svih svojih mera, ideinu nepratrlijivu stavova, nacionalističkih zastranjivanja itd. predstavljaju i istinsku vrednost. Lako bi bilo, iz istih razloga, studentima skinuti sa spiska knjiga koje treba obavezno da pročitaju i neka dečja »Vuka«, i »Skerlića«, i »Stojana Novakovića«, i »Bogdana Popovića«, i tako redom — samo što bi to značilo da generacije profesora, osim što bi bile lišene nekih vrednosti, ostanu slepe pred činjenicom da se, kroz istoriju, nije uvek i u sve mu mislio kao danas; primere iz, recimo, filozofije ili fizike i da ne navodimo.

Smatramo, suprotno nekim drugim mišljenjima, da nije neunesno ovakve teme javno raspravljati (pri čemu suštinu naučnih pitanja, naravno, treba da naučnim metodama raspravljaju oni koji su za to znanjem opremljeni), ali nam se čini da je polemika, početnim komentarom, dobila ton koji nije na mestu i na koji su se, iskreno i s pravom, požaliti neki učesnici polemike, počev od Vellbora Gligorića Ontuziti, i to na ovakvoj osnovi i nebiranim Nastavak na 2. strani

15 DANA

Nastavak sa 1. strane

rečnikom sve nastavnike jedne katedre (osim jednog), i to sa njenim šefom i ujedno predsednikom Akademije nauka (čovekom koji je celog života svoja mišljenja javno, pismeno izlagao) za ništa manje nego širenje šovinističkih ideja — na što se sve ovo svodi — postupak je koji ne odgovara našem društvu.

Onima koji su se u polemici stavili na stranu »Borbina« komentari treba, međutim, priznati jedan ozbiljan argument koji ima posredne veze sa spornim pitanjem: to je potreba da se za ovu, a i mnoge druge oblasti, pojave i nove knjige, građene na novim, u međuvremenu otkrivenim čijenicama i savremenim naučnim metodama i shvatanjima.

B.

FARSA — KAKO JE IZVODI JUGOSLOVENSKO DRAMSKO POZORIŠTE

OD ONOG ČASA kada je Eli Finci odio da igra po žici cije krajeve zatežu njemu pa i teatru nenaklonjeni ljudi — u Jugoslovenskom dramskom pozorištu počele su pripreme na novu farsu.

Po običaju, licitiranje prethodi samom konkursu. Istoču se poznata i neznačena imena, titule, funkcije, prošlost i pozicije, degustiraju nesrećnici i stvarne atmosfera koja obično prati izuzetne i sudbonosne događaje. Pri svemu, tome nije teško čak i neupućenom zapaziti da je u celoj ovoj gužvi najmanje važno samo pozorište! Zato nije ni čudo što ni ljudi iz kuće, ako je suditi po trenutnom stanju na ovoj improvizovanoj berzi, ne priželjuju na tom odgovornom mestu čoveka koji zaista zna šta je teatar, kako ga treba voditi danas i u kojem pravcu usmeravati ako želimo da ponovo zadobijemo svoju nekadašnju slavu i ugled.

Jer, pogrešna repertoarska politika, a posebno kadrovska, stvorili su od ovog ansambla jednu čudnu tvorevinu u kojoj svaki član pretenduje da je najbolji ne samo u svojoj kući nego i u celom našem pozorišnom svetu. Biti član Jugoslovenskog dramskog pozorišta nekada je možda bilo cast — ali danas to ne znači mnogo! Pogotovo sto i u drugim ansamblima ima i daleko darovitijih umetnika i što su umetničke perspektive možda čak i svestlige.

Ali, ko da rukovodi teatrom u kome svi veruju da igraju vodeću ulogu u istoriji? Iz Fincijevog slučaja niko nije izvukao nikakvu pouku, a i kako bi kada se traži nova žrtva? Zato unapred treba sažaljevati ili možda prezirati, svakog ko se kandiduje a nema snage ni volje da razbijje tim uglednim građanima iluziju o nepogrešivosti, da raskine okove konvencionalnosti i da se smelo okrene ka vremenu koje dolazi!

P. V.

ZANIMLJIV PODUHVAT BEOGRADSKE REVIE

U TRENTUKU kada se malteno celokupna kreditna politika menjala često na uštrbu zamašnjih izdavačkih poduhvata, pojava novih izdavača i edicija predstavlja, bez sumnje, događaj čiji se značaj ne iscrpljuje u primeru. Sta više, čini se da je taj primer predznak novih vremena, bar što se tiče izdavačke delatnosti. Kada se ima u vidu činjenica da je gotovo ceo izdavački sektor pokrivalo takoreći nekoliko velikih preduzeća, u čijim izdavačkim planovima nije uvek bilo dovoljno mesta za mlade književne naroštaje — onda je više nego sigurno da će napori i nastojanja tih novih malih izdavača biti podržani od onih prema kojima su se otvorili.

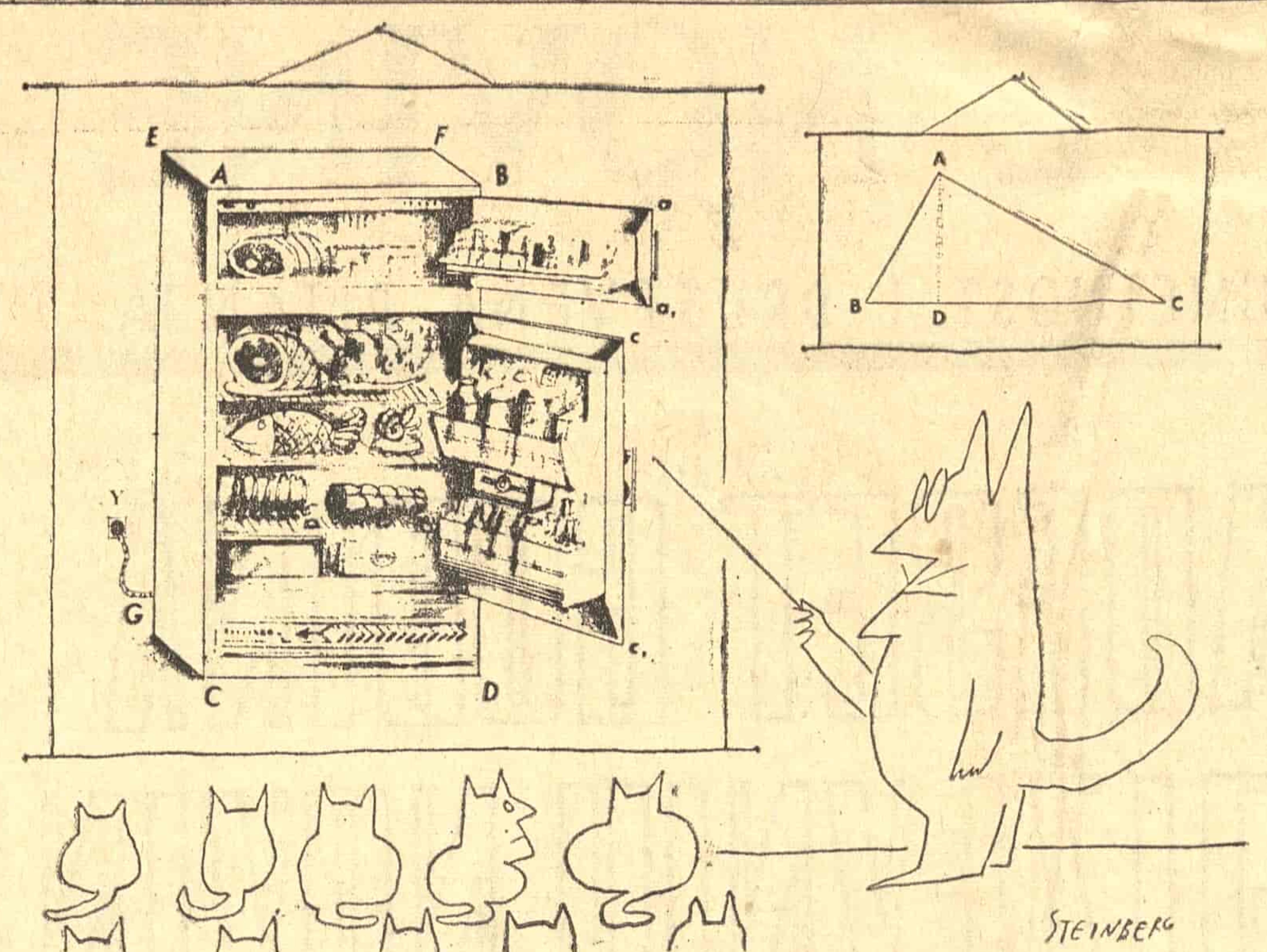
A otvorili su se mladima i njihovim književnim principima. Istina, koliko u ovim zanimljivim izdavačkim pokušajima ima razlike toliko, i mnogo više, ima i lepote otkrivanja bez koje književnost, i kad je puna skepsis i beznađa, ne bi bila ono što jeste: lepa umetnost!

Sirom zemlje najčešće oko pojedinih književnih časopisa i listova organizuju se mali izdavači čije se prisustvo, iz godine u godinu, nameće kao nezaobilazni datum kulture. Dovoljno je samo ukazati na primer kruševačke »Bagdale« koja već nekoliko godina, izdajući takozvane nekomercijalne knjige, vrši značajnu kulturnu i književnu delatnost.

Na sličnu ideju došla je i redakcija »Revije« tog širokog sveta poznatog i čitanog jugoslovenskog ilustriranog časopisa. Zahvaljujući preduzimljivoj akciji glavnog urednika Nebojša Tomaševića, »Revija« je nedavno raspisala konkurs za krafku priču a sada evo pokreće i ediciju savremene poezije »Slovo ljubve« za koju odmah možemo reći da predstavlja kulturni presedan u ovom književnom i izdavačkom trenutku.

Kad se zna kakav golicavi šund izdaju i štampaju mnogi ilustrovani li-

Nastavak na 12. strani

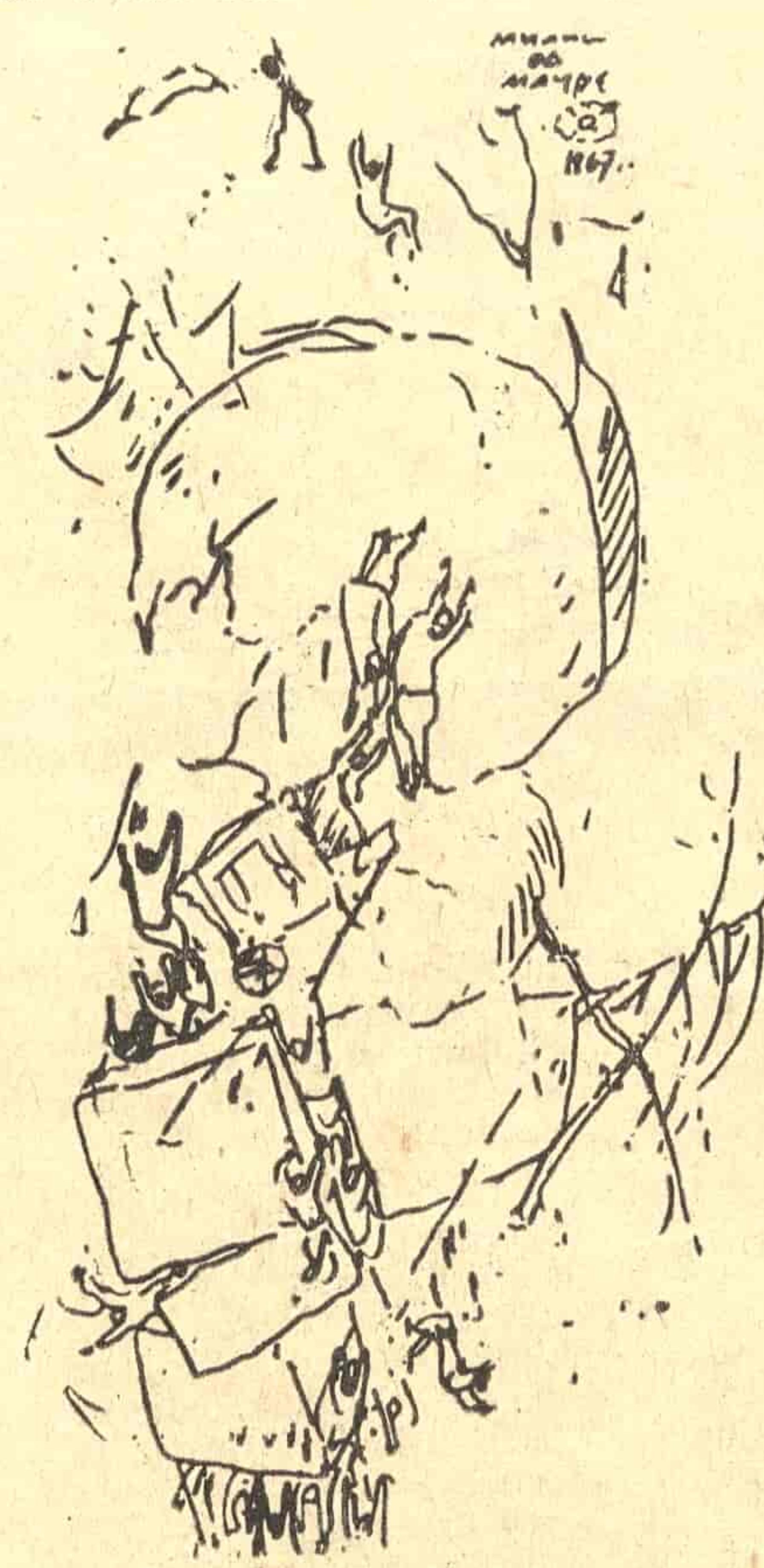
OKO NAS danas

Stampa i društveni problemi

NACIJU NAJVIŠE UZBUĐUJE ono o čemu štampa najviše piše, iako je ponekad i obrnut slučaj. Ovakav cincin zaključak mogao bi da se brani onim što se događalo poslednjih nedelja prošle godine. Osim pitanja o kojima štampa informiše javnost po prirodi svoje funkcije svakodnevno (vesti iz zemlje i sveta iz svih oblasti ljudske delatnosti, za koje se pretpostavlja da su od značaja za nas, i komentari događaja i pojava), nekako tema je dobilo više prostora na stranicama (svih, većeg broja ili samo pojedinih) listova. Sazvani je prirodno što je, recimo, velika anketa »Politike« o stambenom naselju »Braca Jerković« dobila toliko mesta, nekoliko dana uzastopno, na stranicama ovog lista. Veliki broj ljudi koji stajaju u ovom naselju vitalno je zainteresovan za pitanja oko kojih se anketa kretala, ali osim njih i stotine hiljada drugih naših građana bivali su ili će biti u situaciji da trpe zbog nesavsesne gradnje, koja na žalost kod nas nije izuzetak. Tu je jedan list ne samo pogodio temu koja izaziva najšire interesovanje, nego i priliku da se aktivno založi u drugoj bitnoj funkciji štampe: zastupanju ne samo interesovanja, nego i interesa svojih čitalaca i javnosti uopšte. Kad bi se štampi davale prelazne zastavice za ovaku delatnost, onda bi ovo bio tipičan primer zaslužene takve nagrade.

Vrlo mnogo se pisalo povodom jednog zaista revolucionarnog događaja u istoriji medicinske nauke, a i o samom tom događaju: sudbinu prvog čoveka sa presadenim tudim srcem pratili su svi listovi veoma brižljivo, prateći to i raznim komentarima i objašnjenjima. Neki od tih napisa su naginjali više korisjenju senzacije, kao takve nego potrebi da se široki, ogromni krug neupućenih upoznaju sa značajem ali i teškoćama (pa i ogranichenim mogućnostima) ovakvog poduhvata. Bilo je, ipak, mnogo više trezvenih i stručnih tekstova, osobito tekstova poznatih naših i drugih lekara-naučnika. Nešto drugačije stoji stvar sa drugim jednim slučajem, koji se, na žalost, nije srećno završio — sa operacijom na srcu našeg malog sunarodnika Miše Jovanovića, koji je toj operaciji podlegao. Štampa je, naime, dozvolila da u vezi sa njegovim slanjem u Ameriku — što je bilo kao akcija nesumnjivo plemenito — izbjegne na površinu želja za reklamom onih koji su taj put finansirali.

Sve su ovo slučajevi gde je reč o istinskom zanimanju javnosti za pojedinu pitanja. Da li je moguće da se isto toliko naših građana zaista interesovalo i za neka druga: za famozno suđenje Točilovcu i drugima, i za razbojništvo u Novom Beogradu? Sasvim je sigurno — i dobro poznato — da svuda u svetu, pa i kod nas, postoji tip ljudi koji idu u sud umesto u pozorište; ne želim da

ovde definisem svoje mišljenje o ljudima te vrste koji mogu da nalaze zadovoljstvo u onome što se na sudu čuje. Duboko sam uveren, međutim, da su takvi ljudi jedna ogromna manjina, jedan beznačajan delić svoje sredine, i da ljudi normalnog života i psihe, osim opštег interesovanja za ishod jednog suđenja za ubistvo, ne mogu da nadu zadovoljstvo i nasladu, ili makar dublje interesovanje, za detalje takvog jednog slučaja i sve detalje sa takvog suđenja. Kod nas je, zbg, po mom mišljenju, više nego usmene odluke suda da suđenje bude većim delom tajno, jedan deo štampe digao praslinu kada je reč o slobodi informisanja. Negde sam pročitao mišljenje jednog vrlo poznatog svetskog stručnjaka, argumentovano podacima iz njegovih istraživanja, prema kome čak ni najstrasniji, najokorelijiji ljubitelji kriminalnog romana i priče ne žele nipošto da se suoče sa zločinom koji je realnost, a ne fikcija.

Dužan sam da verujem, i zaista verujem, u najbolje namere svojih kolega koji imaju drugačiji stav. Zato im pripisujem samo zabludu i ne želju da impotiraju ništa gore od toga: pravo na zabludu je deo bitnih ljudskih prava i sloboda. Mogu sopstveni stav da obrazložim samo ovakovo: svako društvo mora imati svoje etičke standarde, neke moralne postulate. Sve što ih podriva može biti samo štetno po to društvo. Ne smatram buržoaskim uverenje da niko nema pravo da javno čepira po tuđoj ličnoj nesreći (za razliku od društvene, socijalne ili ekonomiske), a ubeden sam da iznošenje detalja o zločinu ne može da podupre zdravje instinkte ljudi, već samo da ih nagriže.

Jos jedan slučaj, dosta neslagen, bio je u centru pažnje javnosti, pa i štampe: razbojništvo u Novom Beogradu. Neslageno je već to što ni do danas razbojnici nisu uhvaćeni, ali se tu ne može ništa: ima krivičnih dela čiji počinoci se nikad ne pronadu. Još je manje slavno ono što se dešava oko tog slučaja. Kad je novinar jednog lista, po svoj prilici bropločno i neodgovorno, doneo vest o tome da se na osnovu nekih nadenih amblema u takšku kojim je razbojništvo izvršeno ono može dovesti u vezu sa nepratielskom emigracijom. Sekretarijat za unutrašnje poslove Beograda nije se zadovoljio time da to demanduje, vec je, javno i zvanično, doveo u pitanje dobromernost ovog novinara. To je samo žalostan primer stanja duhova kod nas i spremnosti da se ljudima pristi, bez mnogo razmišljanja i odgovornosti, društvena i politička etika koja se svodi na javnu osudu i može biti po čoveka od najtežih moralnih i drugih posledica. Na kraju se ispostavilo nešto još čudnije: da je čovek koji je javno osumnjičen da je jedan od razbojnika, i kojeg je štampa na to spremno počela da tako i tretira, u vreme o kom je reč bio na izdržavanju kazne za neki prekršaj, što je, ako je sve to tačno, verovatno najbolji mogući alibi koji neko uopšte može imati. U krug mojih privatnih simpatija ne spadaju ljudi koji često dolaze u sukob sa zakonom i redom, ali bih ipak voleo da čovek o kom je reč tuži sudu za klevetu one koji su ga proglašili razbojnikom pred, bukvalno, milionima ljudi.

Sve ovo samo potvrđuje onaj zaključak sa početka: ima stvari koje najviše uzbudjuju naciju, pa o njima zato nekog trenutka štampa najviše piše, ali ima i takvih koji naciju počnu da uzbuduju tek onda kad fleko proceni, a to može biti i sasvim pogrešna procena, da o njima treba najviše pisati.

NA JEDNOM DRUGOM planu, ne mogu a da ne dodam nekoliko redova o jednom pitanju koje mislim da je izuzetno uzbudilo, tačnije revoltilalo, valjda sve one koji su za podatak saznali. To je deo »viškova«, ili kako se već to naziva, u nekim bankama neposredno posle donošenja, a pred samo stupanje na snagu, propisa po kojima se u ovog godinu dohodak u ovim i još nekim organizacijama neće moći dalje da povećava (o samoj meri mislim što i mnogi drugi: da u načelu nije dobra i da ne bi valjalo da bude presedan, ali da je ogicledno bila neophodna čim je moralna biti doneta, a to je potvrđila najbolje baš podela viškova). Mene zanima sledeće. Oni koji su viškove delili znali su sasvim dobro zašto je propis donet, kao i stav javnosti koji ne datira od juče. Naravno, oni su bili vlasni, pravno, da ovakvu odluku donesu. Da li i moralno? Osim toga, pošto je evidentno da SKJ stoji iza novih propisa, da li će neko od direktora i članova organa samoupravljanja u tim organizacijama podneti neke konsekvence za kršenje elementarne discipline i principa koji je usvojen? Ili će se pokazati da ima komunista i postupaka kod kojih se takva disciplina ne smatra obaveznom?

Chako, Izgred

Ljubiša MANOJLOVIĆ

Slovce komunistima

CUO SAM da u poslednje vreme takozvana verska štampa postaje sve veća zanimacija. Mnogo ljudi kupuje i čita pobožne novine, gde se govoru sve u stilu slavnog Jovana Zlatoustog i još slavnijeg Isusa Hrista. Dođe mi da i ja pokušam na taj kalup. Možda ovako:

Mi uvek, o komunisti, moramo voditi računa o neprijateljima, jer mi, kao svaka partija preokreta, imamo mnogo neprijatelja. Đavoli svih boja snjuju kako da se vrati u svoje svetove. Oni nisu glupi, i znaju da taj put vodi preko nas mrtvih. A mi da li smo pametni, ili su nam svačake mozak popile? Znamo li da temelje našeg sveta mogu odbraniti samo čete vrlo živih komunista?

Braneci crvenu zemlju svoju i iznad nje nebo crveno svoje, jednog neprijatelja, drugarice i drugovi, morali bismo pobediti pre svih drugih. Kazači vam odmah koji je taj da ga nekako poznate, jer njega poznati nije baš tako lako. On se ne krsti tudim krstom nego se krsti našim. On nije lažov koji je rešio to da bude nego nas laže verujući sam, često vrlo duboko, u ono što govorim. Niye to ni čudo kad se pouzdano zna, videli su ljudi, da je njegova nesebičnost teško kamenje u naše temelje vučla i dosta sagradila, delujući mukotrpno i sporu. Ali njegova naraslja sebičnost to posle razara brzo. On i dalje vuče, iz petnih žila, ali ne više za naše temelje, on se bori.

Takav je taj neprijatelj, nije drukčiji, a srećemo ga svuda, i gde sanjali nismo, jer on je kraj nas, sasvim blizu, čak još bliže, on je u nama samima, o komunisti.

Stvar je vere istinite da taj neprijatelj mora biti prvi pobeden. Ako bitku protiv tog neprijatelja ne dobijemo, protiv sviju drugih neprijatelja ćemo izgubiti. Izgubiti, rekao sam. Možemo još goretu u paklu ognjenom, čujte, o komunisti, šta vam kažem.

A čujte i ovo što ću sada reći.

Ne može se služiti komunisti i mamonu.

Ko raskoš kapitalističkih gazda i feudalnih gospodara pogleda sa željom, već je učinio preljubu u srcu komunističkog svome.

Ako twoje desno oko sablažnjava, iskopaj ga, baci od sebe. Gledaj samo na levo oko.

Neće svaki koji govoriti »Ja sam komunist, ja sam komunist« ući u komunizam.

Zamerićete mi možda što govorim samo o zlim delima rđavih komunista. Ja znam da ima i dobrih, reči ću vam i koji su. To su najpre oni koji ove moje redove čitaju.

Aždaje, škoripe i zmije rade se dobrog komuniste; sa rdavim one se druže.

Blago, dobrom komunistima, oni će komunizam videti.

Komunista muž neka ne naseda neobuzdanoj zlobi svoje zle žene.

Zena komunist neka ne krije lopovluku grmivozog muža.

Dete komunist da bude bolje od otaca svog, da se vere komunističke drži čvrše, da kao hrast stoji. Tada će imati snagu da lavove i tigrove ukrotiti može. Imaće moć da čini stvari natčovečanske, čak i da vaskrsava mrtve ljudi (i ideje).

Ne podržavajte one, zavolite ove.

Zidajte kuću na kamenu. Da se o njoj može reći: I udari dažd i dodoše vode, i dunuše vetrovi, i udariše na kuću, i ona ne pade jer beše utvrđena na kamenu.

Iduci stopama dobrih, o drugarice i drugovima komunisti, da se ubrojimo u prave sledbenike Marksia i Lenjina, i da u njihovom crvenom znaku pobedimo, neka im je slava i hvala na vek veka, amin!

Dodatak

Isus je rekao:

— Pogledajte na ptice nebeske kako ne seju, niti žanju, niti sabiraju u žitnice, pa otac vaš nebeski ih hrani.

Ja vam kažem:

Sejte, žanjite, sabirajte u žitnice! Ne gledajte u oblake nego okrenite oči zemlji! A to što je Isus rekao o oču nebeskom uzmete u obzir da je rečeno pre d

ZNACENJA PRIPOVEDAKA Momčila Milankova ne iscrpljuju se u njihovim sadržajima, u zbiranjima kroz koja mali, obični ljudi dolaze na prag značajnih otkrića o sebi i svojoj prirodi. Neobični dogadjaji u običnim, ni po čemu izuzetnim životima pomažu piscu da u zaoštrenom vidu fiksira izvesne odnose, rekreira izvesna raspolaženja, oživi izvesna zbiranja i, na taj način, sasvim precizno, odredi ne samo predele svojih stvaralačkih interesovanja nego i izvesne kreativne premise koje određuju njegova opredeljenja. Milankov se u svojim pripovetkama neprestano kreće između realnog i bizarnog, i to čini uveren da će se tim prividnim udaljavanjem od stvarnog domoci dubljih istina i slojevitijih značenja. Dok čitalac sa izvesnom nevericom prati događaje u pripovetkama Momčila Milankova, on sa punim poverenjem usvaja smisao koji ti dogadaji imaju za njegove junake; i ne samo za njih. Milankov je iskusni pisac pa ne dopušta da mu se bizarno otme iz ruku. Dramski vrhunac njegovih priča u dovoljnoj meri je dvostrukturalni da on može, bez opasnosti po strukturu i značenje pripovetke, da sve vešto vratiti u mirne vode svakodnevnog, nedramatičnog življenu. Kao pouka i kao upozorenje zadržava se gorki ukus onoga što se nije dogodilo a što je moglo da se desi i u čiju je istinitost junak verovao; i ljudska svest obogaćena saznanjem o svetu i sebi samoj.

U pripoveti »Makarijeva šansa« junak, sticajem okolnosti, bude proglašen za mrtvog. Odsećen od sveta i bez mogućnosti da porekne zabludu o svom nestanku, on se, svestan i zužetnuti svoju situaciju, suočava sa istinom o beskrainoj sićušnosti sopstvenog života. »A ovo što je njega zadesilo imalo je značaj jednog posve nevažnog i smešnog intermeca. Jedan događaj u nizu, jedan život u nizu smrti... Besmisao u njegovoj duši bila je samo malo područje ogromnog, gotovo nepreglednog carstva koje već odavno niko nije u stanju da nadvlada... Podjednako daleke behu i svetlosti neba i svetlosti grada. Milankov u svojim pripovetkama pokušava da uspostavi ovakav odnos između zbiranja i značenja, između ličnosti i životnih saznanja. Tamo gde mu to najpotpunije polazi za rukom Milankov uspeva da stvari

Bizarno u svakodnevnom

Momčilo Milankov:

»POTONULO OSTRVO«,

»Nolit«, Beograd 1967.

konture jedne zanimljive i ozbiljne moralno-filosofske vizije savremenog čoveka.

Interesovanja Milankova-pripovedača zadržavaju se u krugu u kojem dolazi do dubokih nespazuma između čovekove bajke o životu i življenu kao nametnutog reda odnosa i nemile realnosti. Ovaj nespazum vodi osećanju izlještosti, ravnodušnosti, usamljenosti ili otudnosti i svesti o tome da je zaborav jedina izvesnost, a varljive samoobbrane jedina kompenzacija za ono što ne može da se dosegne. Gotovo za sve ličnosti Milankovljevih priča moglo bi se kazati ono što je rečeno za ravnodušnog junaka pripovete »Uhvaćen u mrežu predvečerja«: »Jednostavno, dogodilo se da je podlegao čarima jedne besmislice koja ga je odmamila od zbilje i učinila ga prokletno neodgovornim.« Saznanja do kojih se dolazi u ovoj literaturi upravo su posledica te neotpornosti pred besmislenim; ona su utoliko razgovetnija što se stiže preko bizarnog i što ih čovek postaje potpuno svestan tek nakon povratka u realnost. Ljudska nastojanja da se »prevari sudbina« vode čoveka izvan

predela u kojima živi pokoravajući se ili sopstvenim životnim načelima ili egzistencijalnoj primudi; tada se, katkad, u sebi može da otkrije neobična i nepoznata ličnost, a sitna zadovoljstva kojima se nadoknađuje beskrajna osuđenost na usamljeništvo pretvaraju se u jedinstvenu šansu da se pred samim sobom potvrdi pravo na prisutnost u životnom trajanju drugih.

Milankov se prema svojim junacima odnosi sa izvesnom dozom ironije. Ona je sasvim blago naglašena i, tako reči, prikrivena spletom okolnosti u kojima ih on posmatra. Taj ironični podtekst prisutan je najnedyosmislenije u pripoveti »Medaljon koji donosi sreću«, najmanje uspejlo od šest priča objavljenih u knjizi »Potonulo ostrvo«. U njoj se čovek koji, konačno, pronalazi određeni cilj u životu suočava sa tragikomičnim saznanjem: da do cilja, slučajno, uspešnije stiže nezainteresovani. Sličan ironični osećaj se i u priči »Potonulo ostrvo«, naročito u završnim, epiloškim stranicama: jedna devojčica, u naivnom ushićenju, »zaboravlja« svoju budućnost; pisac je na taj način ironično

povezuje sa sudbinom njene imenjakine u kojoj nije bilo ničeg ushićujućeg. Upravo ova priča otkriva u kojoj je meri ironija. Momčilo Milankov prožeta setom. Seta pred saznanjem o tragicnoj ograničenosti ljudskog života i ironičan osmeš na račun onih koji teži treba da se suoče sa takvim istinama koje se talože kao ljudsko iskustvo proizlaze iz jednog jasno definisanog osećanja sveta i doslednog stava prema životu. U pripoveti »Letnja varka« taj splet ironije i sete na jasmisačnu je izražen: čovek tudišu bajku o životu uzima za istinu i na njoj gradi svoje nade za budućnost; kad ga okolnosti primoraju da uspostavi pravi odnos između istine i varke u tudem životu, pred njim se otvara praznina koju ne zna kako da ispunji.

Otkrivači dubinu običnog i tragajući za sukobima i nesporazumima čoveka sa sobom i okolinom, Milankov se suvereno kreće u svetu svoje imaginacije, nagovestavajući koliko ubudućenja i bogatih iskustava mogu da donesu sukoči koji su tuđem oku najčešće neprimeti i odnos koji su za tdu radoznalo neprivlačni. Međutim, sumorna raspolaženja i tmurni ishodi nisu sveprisutna i jedina realnost njegove proze. Milankov je pisac koji je svestan nužnosti nijansiranja, i zbog toga kod njega nema opasnog poigravanja krajnostima. Njegovom svetu misu strana saznanja da tužni i sumorni život ima svoje radosti i da one, svojim učinkom, uratuju, obogačuju i osmišljavaju ljudsko trajanje. Oslobodenja svake jednostranosti i isključivosti, njegova proza je utoliko uverljivija.

Ove nekolike napomene o pričama obiavljenim u knjizi »Potonulo ostrvo« mogu da naveste koliko je Milankov kao pisac sazreo. Njegove nove pripovetke imaju dubinu i ozbiljnost koju stare nisu posedovale. Milankov se ovom knjigom predstavlja kao pisac koji ume da misli i čiji pripovedački svet dobija svoje konture u procesu upornog kreativnog razmišljanja. Misao koja je izvor toga sveta ima svoju filozofsku ozbiljinu i moralnu težinu. Zbog toga je literatura Momčila Milankova postala egzistencijalno aktuelna i moralno živa.

Dušan Puvačić

Nandor Major:

»PODNE«,

»Nolit«, Beograd 1967.

Prevela Judita Šalgo

Tragači i usamljenici

će se, kao i mnogo puta pre toga, sve završiti porazom. Tako se i stvaralački čin, po svojoj svrsi, izjednačuje sa bilo kojom od fiksnih ideja kojima obiluju Majorovi junaci, sa lutanjem po pećinama u potrazi za vodom koja će produžiti život jednog starog grada na ostrvu, traženjem zlata i uranijuma, pokušajem da se izmisi nevidljiva ribarska mreža, pisanjem udžbenika tibetskog jezika, svakom, dakle, akcijom koja bi, u krajnjoj instanci, trebalo da ima ulogu medijuma između čoveka i smisla koji on traži.

Pitanje, koliko će ovaj posrednik biti adekvatniji od drugih, ostavlja u nedoumici i samog pisca, koji ga izgovara rečima svoje glavne ličnosti: »Kuda će me odvesti ovo pisanje, šta sam započeo?« Ako je dopušteno suditi po analogiji, odgovor bi bio obeshrabrujući, pošto uvek propadaju pokušaji usamljenih, setnih i čudnovatih junaka ovoga dela. Ukoliko se ova-

kvo tumačenje prihvati, onda se čini da Major, koji, kao što smo rekli, pre postavlja pitanja nego daje odgovore i vrlo je daleko od toga da eksplicitno zastupa neku tezu, implicitno prihvata Kamijevu misao da je pisac apsurdni čovek. Iz konteksta romana »Podne«, čije ličnosti često postupaju kao apsurdni junaci (kod većine postoji ogroman raspon između sredstava i cilja; lažno priznjanje grobara koji ošamučen suncem, mada nevin, tvrdi da je opijat, kao grob jednog znamenitog ostrvljanića slično je postupku Kamijevog Stranca) može se zaključiti da se čovek koji se odlučio na pisanje, u krajnjoj liniji, bavi Sizifovim poslom. Izbor najadekvatnijih načina za postizanje saglasnosti sa svetom i sa sobom, učinjen od strane veoma lucidnog čoveka, u stvari je gorak podsmeš sopstvenoj nemoći, a, istovremeno i prkos neumitnom poretku stvari.

No, kako je Majorova vokacija više po-

etske nego filozofske prirode, kako on sebi prestavlja u zadatu da umetnički transponuje patnje i boli svojih junaka pri rešavanju problema koji ih muče, nego da pledira za određen stav u odnosu na te probleme, kako su njegove intencije, ipak, pre usmerene na prezentiranje jednog, koliko imaginarnog toliko i realnog sveduča tragača i usamljenika, nego na diskusiju o smislu i besmislu, to je dužnost kritičara da prevashodno ispitá opravdanost njegovog umetničkog postupka.

Pisac je izabrao zanimljiv i poseban način da bi ispričao svoju priču o žiteljima jednog umirućeg grada na ostrvu; njegov metod se nije kako ne bi mogao nazvati realističkim mada je ambijent u kome se radnja odvija prostorno i vremenski jasno određen. On ne slika društvo već nekolikom ljudi čije je osnovna zajednička karakteristika individualizam, bar u onoj meri koju dopušta sumnjičivo pravdovanje glavnog junaka koji tvrdi da čovek ne može da bude koristan drugima dok prethodno ne zasnuje čvrst stav prema sebi samom. To i jeste jedan od razloga permanentnih poraza ovih romantičnih heroja, ali, naravno, i uslov poezijovane uzvišenosti njihove osame, jer oni nemaju snage da prihvate mogućnost da taj svoj stav zasnuju, upravo, boreći se za opšte dobro. Ako bi se i dalje nastojalo na poređenju sa Kamijevim postavkama, moglo bi se reći, da Major nije privratio transformaciju pisca »Mita o Sizifu« u pisca »Kuge«.

Nastavak na 4. strani

Vlastimir Petković

Kaleidoskop nežnosti

Srbo Ivanovski:

»OMAĐIJANI PUTNIK«,

»Kultura«, Skoplje 1966.

No, kao nezadovoljan ovim svojim »zaključkom«, S. Ivanovski je u izvrsnoj pesmi »Beli kamen« pribegao nekoj vrsti autokorekcije, približivši se jednom, u izvesnoj meri, racionalnijem vidjenju svoje ljudske i pesničke situacije, a iz takvog je stava mogao da rezultira realističkiji ugao gledanja i na samu tzv. »svemoć« reći:

Između dva zelena jutra naš je nespokoje, reč je ona strašna gusenica što nas brsti, čime je, u stvari, pesnički ubedljivo i snažno samom esencijom iskustva, impresivno prezentovana, slika pravog stanja stvari — lepoti i tiranije pesnikovanja, kada se kao iz pepela, ili iz onih »čudnih grobnica«, kako pesnik kaže, uzdiže pesmu-feniks, pesma-vizija, pesma-pobeda, da bi se već u sledećem trenutku, tako protjeri izmenljiva, začas prevorila u »crveni mač sa belim sečivima« — razumljivo, sa takvim sečivima koja se uglavnom vraćaju njihovom duhovnom ocu. A to je jedan takav čin u kada pesniku ne preostaje drugo ništa osim molbenog zahteva, sa prigušenim krikom u sebi, da ga sve što vidi i ne vidi, što je njegovo i tute (i svet i pesma) najzad ostave samog na kiši, na daždu vremena, na sečivima prostora.

Kao isluženi plug u brazdi.

Ima pesnika koji priznaju samo jedan panteon: panteon tajanstvenosti, krajnje tajanstvenog, mističnog... Ima i drugih, kojima pripada i Srbo Ivanovski, čije se opredeljenje može uslovno nazvati koegzistencijalnim: oni u sebi, u svom načinu tvorenja, pomiruju često krajnje suprotne »panteone«: tajanstvo sa izvornoživotnim odblescima realnosti, san i javu, grč nespokojsztva i radoš prisustvovanja većitoj selidbi čovekovih najintimnijih dragocenosti, konflikte svakodnevnog života sa neminovnošću prolaznosti i smrti, metafiziku snovišnja sa dijalektikom konkretnog životnog ponora, tminu prošlosti i srču sopstvene katarze... Ovim pesnicima san je nekatar bez kojeg je prostro nezamisliv njihov odnos prema objektivnim životnim relacijama, a java, ta objektivna relacija života, svojevrsno ogleđalo užičju pomoći preispituje svršishodnost srovnje implikacije jednog percepiranog doživljaja. Prema ovom shvatajući pesnički je mag, ali može da bude omadjan putnik; dalje, pesnik nije tumač snova, ili ne bar samo to, ali je u svakom slučaju u predelima snova, u ostalom kao i u pejzažima podsvetog, jedan od njihovih svetionika čije svetlo pada na najskrivljene i najnepoznate puteljke, kanjone i razvaline nečeg koje je trajanje otpisalo iz svog kaleidoskopa. Takode, pesnik nije nikakav kričilac puteva idejnim ili moralnim doktrinama,

iako ih ne poriče, tim pre što iznad svih uzdiže doktrinu nežnosti u kojoj je neminovno implikovan čitav spektar odnosa prema životu i svetu, u stvari — spektar odnosa u kome fenomen nežnosti dominira, a samo se diskretnim iskazom omogućuje kakav takav uvid u moralne i druge poruke, u integralno biće pesničkog doživljaja. Dabome, pesnik je snevac, jer inače ne bi bio pesnik, ali je njegov damar u izvesnom smislu i odglašenjem nemira vremena i podneblja, jedan nužan glas u horu različitih nekada tamnih, nekada svetih, ali svakako potreban ljudima da bi se bolje snašli u haosu slutnji i svoju situaciju shvatili ne kaš beg od njenih razroke bzbile, nego kao odupiranje njenim »sećivima« i nadvladavanje nje same. Otkrivajući svoju »unutrašnju emigraciju«, pesnik istovremeno otkriva zamračenu stranu čovekove sudbine, totalitet čovekove situacije, bogazu njegovog životnog trenutka, pa i njegovu snagu da se na sebi svojstven način stalno razračunava sa sfingama smrti. »Prazni usamljenost«, kaže pesnik, »počinje napuštanjem usamljenosti« (str. 47). Putnik, usamljenik, omadjan viđenjima i saznanjima, nekako svečano, mudro, filozofski smireno i dostojanstveno, najzad pronalazi klijuc za razrešenje (bar) jednog dela predenoga puta ka Itaki. Pun razočaranja i mučnine, posut škriljem opakih sručenja, taj je put ponovo otkrio pesniku izrazito lirske prirode i autentičnoga glasa. Da li je samo privid da je usamljenost okrenuo led? Zar je zaista moguć nekakav drugički svet ovog pesnika i kakav je to svet? Voleli bismo da znamo da li bi i u njemu tako milozvučno, artistički samobitno, vibrirala ona njegova tanušna žica nežnosti, neprestano u iskušenju da se prekine, a toliko sigurna u svoju plemenitu narav? Pesnik je odolevac takvom iskušenju, koje je ravno pre sedam godina naslutio Dimitar Mitrev, kada je jednim povodom napisao: »Biti moderan — ništa bolje od toga. Ali valja takođe znati kako. U slučaju S. Ivanovskog, tog vanredno spontanog liričara, — nikako ne kidanjem struna iskrenog emocionalnog kazivanja, već njihovim naštimojanjem za bogatije, komplikirane akorde: i vanjskog i unutrašnjeg kazivanja.«

Žiška prethodne sugestije i dandas novi Miodrag Drugovac

Metafore

Mirisi, sveta vatra čula.
Mirisi, voće koje dodirujem jezikom.
Mirisi, kasno sunce nad zemljom.

Prevara, tek učinjena,
nemilosrdno vreme u mojoj glavi.
To što znam, ja brant.

Poslušni prsti ruke
koja se vraća svom korenju.
Ni prvi, ni poslednji put.

Poredak zaveden po zakonu.
Sa tobom, zvezdo, sa tobom, zvezdo,
propast svoju odlazem.

Tako, iz pobeđe u pobjedu,
tako, iz poraza u poraz:
pa ko duže izdrži.

Ni živ, ni mrtav.
Još uvek u groznici svoje samoće,
još uvek u buništu svoga zanosa.

Ta usne, zlatne zmije,
moje kosti podatno ljube.
Ljubavi, ljubavi: jesam li srećan?

Ta trava pored mojih ušiju
jedan jedini citl ima:
na kolentima noć da sačeka.

Ta kiša, odvojena od prirode,
svadena na godišnja doba moje kože;
ta kiša izvan vazduha, izvan sveta!

Već uhvaćen u zamke
koje mi ti postavljaš, krvi:
ništa ne preduzimam, očekujem.

Tu sam gost, leš koji se raspada.
Moja izvesnost
tude greške dobrovoljno priznaje.

Taj rizik mi se neće isplatiti.
Taj rizik mi suze u oči bacă:
krvi, da li smo to zasluzili?

Tragači i usamljenici

Nastavak sa 3. strane

Junaci romana »Podnek« su sve samo ne ono što bi se jezikom statistike moglo nazvati idealnom reprezentativnom skupinom. Omi su neubičajeni, bizarni, ali ne do neukusne šokantnosti, a od precizno ocrtanog područja i vremena u kome se nalaze odudaraju time što čitalac ima utisak da ih posmatra kroz finu izmagnetnu i realnog, iako su njihovo postojanje i postupci mogući i izvan maštete. Ovakav efekat pisac je postigao na taj način što je kod njih eksponirao upravo neprosećene osobine i osobnosti bilo na planu fizičkog bilo na planu karaktera i umra. Nesumnjiv uspeh ovakvog hokus-pokusa istovremeno je i njegovog opravdane; Major ga je izveo na veoma visokom umetničkom nivou, i ukazavši na svoje, prevashodno, poetske intencije unapred odbacio sve prigovore koji bi mu se mogli uputiti sa stanovišta strogog realizma. Uspešno vodeći svoje junake graničom stvarnog i nestvarnog, normalnog i nenormalnog, Major je prebrodio sve ogromne opasnosti ovakvog postupka i stvorio galeriju neodoljivo privlačnih, sasvim atipičnih, no, ipak, uverljivih topnih ljudskih likova, čiji bi se stvaralac, da se nije pokazao kao istinski umetnik, mogao optužiti za šarlatanstvo, pokušaj zasenčivanja itd.

Doista, u veoma poetskom, izvanredno i sa puno duha oslikanom mediteranskom ambijentu ostrva sa njegovim starim kućama i kulačima, suncem obasjanim stenama i poljima lavandule, tajanstvenim mračnim pećinama poznatim samo latalicama, žive junaci ove čudnovate povesti — osobenjaci, pesnici, naučnici, sanjari i fantasti; mlađi neobične snage koji podiže gromade, i uvlači se u nepristupačne pećine u beznadježnom pokušaju da nađe vodu koja bi spasila njegov grad, no, napokon, shvata da želi da nađe sebe a ne da oživi umirući grad; nastrani pustinjaki koji živi u staroj kuli kao neka vrsta turističke znamenitosti, provodi dane u pisanju i spaljivanju onoga što je napisao; Tata, povratnik iz Amerike koji je tamo ostavio milione, nastanio se na ostrvu, u napuštenom selu, da bi tražio zlato, naftu ili uranijum, za koga se priča da mu »turistkinje peru noge«; Mandina, kći nekada najbogatijeg coveka u gradu koja je otišla u opatice jer joj otac nije dozvolio da se uđe za mladića koju ju je prezirao, čije je dete rodila, iz prkos, u manastiru; August, kolerični kepec i njegovi sinovi divovskog rasta. Zaista, poetska lepta tih ljudi odbacuje svaku pomisao da je pisac htio da izvede egzibiciju, da se radi o paradoksu radi paradoksa. Svako od njih predstavlja epizodu u ovom, po obimu, nevelikom delu, i čini se da se priča o grobaru koja se kao fabula provlači kroz celu knjigu, u svojoj ulozi mogla biti zamenjena bilo kojom od njih.

Na kraju, može se reći da je ova, formalno gotovo besprekorna knjiga, puna duha i svežine, pre lepa i poetična nego veoma duboka, i da, u svakom slučaju, ukazuje na jedan neobičan talent.

Predvod Judite Šalgo je u toj meri dobar da se čitalac teško osloboda utiska da delo čita u originalu.

Vlastimir Petković

IZLOG KNJIGA.

Migel de Unamuno

Tragično osećanje života

»Kultura«, Beograd 1967;
prevela Olga Košutić

ELOKVENTAN španski književnik Miguel de Unamuno (1864–1937) i filosof neobične erudicije bio je proglašen 1923. godine iz svoje domovine u vreme diktature Prima de Rivere. Strahote karističkih i građanskih ratova navode ga, radi spasa otadžbine, da od 1895. godine grozničavo piše mnogobrojne eseje, romane, pripovetke, drame i pesme. Mnoga od njegovih istaknutih dela su 1957. godine u Vatikanu stavljeni na indeks.

Darovit misilnik, počasnici doktor Univerziteta u Oksfordu, koji tako rado i često navodi Spinozu i Kirkegarda, istovremeno je najizrazitiji predstavnik savremenog španskog nihilizma, ognutog plastično religioznog mističizma. On je našao polaznu tačku filozofije u pitanju: kuda idem? »Odakle dolazi i kuda ide moja okolina? Ja želim da ne umrem sasvim, i želim da znam da li mi je sudeno da sasvim umrem ili ne. Iako ne umrem, šta će biti sa mnom? A ako umrem, onda je sve besmisleno. Postoje tri rešenja: a) ili da znam da sasvim umirem, i onda — neizlečivo očajanje, ili b) da znam da ne umrem sasvim, i onda — mirenje sa sudbinom, ili c) da ne mogu da znam ni jedno ni drugo, i tada — mirenje sa sudbinom u očajanju, ili očajanje u mirenju sa sudbinom, beznečaj rezignacija, ili rezigniranje očajanje, i borba« (str. 31).

Savremenik jednog burnog vremena, protkanog društvenim protivrećnostima i ekonomskim represijama, Unamuno gasi žđ za besmrtnost poniranjem u problem svetišta i smrti, u Šekspreirovi biti ili ne biti. »Ne težim da utečem u veliko Sve, u beskonačnost i večnost Materije ili Snage, ili u Boga; ne želim da budem ospesnut Bogom, već da on bude moj, da postanem Bogom ne prestavši da budem ja onaj koji vam sada ovo govorim. Ničemu nam ne služe obmane monizma; hoćemo stvarnu suštinu o besmrtnosti, a ne varkuš (str. 43).«

Unamuno je na užasnoj, usplahirenoj viziji bespuča, u kojoj čovek žudi za ličnom besmrtnošću a razum je osporava, i zasnovao »Tragično osećanje života«. Preobraćeno u prastaru ideju caritas generi humani, u revolucionarnu misao o slobodi i težnji ka republici, Unamunu deč proširuje »izvesne prevaziđene ideoološke okvire, zalažući se za takve vrednosti koje danas ni u kom slučaju ne moramo zoći. Unamuno je jedan od prvih religioznih misilaca koji su s velikim smisлом za vrednosti aktivizma i humanizma u velikom intelektualnom snagom ustali protiv aksioške uskosti srednjovjekovne tradicije. Njegov pionirski poduhvat postao je kasnije ono što nazivamo znakom vremena« (str. XLIX) po rečima iz predgovora Nikole Miloševića.

Slobodan PETROVIĆ

Oto Tolnai

Gerilske pesme

Tribina mladih,
Novi Sad 1967;
prevela Judita Šalgo

O TO TOLNAI ne piše poeziju koja se lako prima, koja traje u nama i budi šire asocijacije, ali njegovoj poeziji se ne može odreći svaka vrednost. Ona ima svoju određenu

NEPREVEDENE KNJIGE

Bernard Malamud

The Fixer

Farrar, Straus and Giroux,
New York 1966.

KAD JE UJESEN 1966. objavljen »The Fixer« Bernarda Malamuda, američki kritičari su se gotovo bez razlike složili da je to jedan od najboljih romana koji su se pojavili u Sjedinjenim Američkim Državama posle drugog svetskog rata; njihovo mišljenje je, nešto docnije, potvrđeno i na drugi način: Malamud je za svoje delo dobio dva najveća američka književna priznanja — Nacionalnu i Pulitzerovu nagradu.

Malamud, koji je u svoja ranija dela često unosi elemente mitskog i fantastičnog, napisao je svoj najnoviji roman u čistom realističkom maniru; međutim, ova knjiga za pisca ipak ima izvestan mitološki kvalitet, posebno Malamud smatra da je mit »priča koja nema krajac«; »The Fixer« je knjiga o nepravdi, a nepravda je beskrjuna. Taj mitski kvalitet nepravde, univerzalan već sam po sebi, narativno je transponovan u povest o Jakovu Boku, sirovom kijevskom Jevrejinu koji je, u predvečerje prvog svetskog rata, bio nepravde optužen zbog »ritualnog ubistva« jednog dečaka. Jakov (»fixer« — covek koji je vičan razinu zanatima i vrši najrazličitije opravke) je došao u Kijev iz obližnjeg jevrejskog seoceta nakon što ga je napustila žena. Iako neobrazovan, on je bistar i intelektualno razdraznjen; tražeći odgovore na pitanja koja mu postavlja njegov nesrečni i besmisleni život, on svoju intelektualnu žed gasi napajajući se raznim humanističkim idejama i Spininozinu sudbinom i filozofijom. Iako goran i gordo samosvestan, on ipak ne gubi plemenitost. Kad jednog dana spase od smrti jednog pijanog Rusa, čoveka za kojeg zna da je osvedočen nepravljajući Jevreju, on stupi na stazu sopstvene propasti. Da bi ga nagradio, Rus, koji ne zna da je njegov spasilac Jevrejin, daje mu posao i stan u svojoj ciglani, koja se nalazi u kraju gdje Jevrejima nije dozvoljeno stanovanje. Svestan da je prekršio zakon Bok, nakon nekog vremena, bude uhapšen. Na svoj užas, međutim, otkriva da je osumnjičen za jedan monstruozan zločin koji nije počinio. Ovi događaji opisani su na prvih sedamdesetak stranica romana. Ostalih dvestedeset strana posvećeno je Bokovom boravku u zatvoru koji traje više od dve godine. Roman se završava njegovim odovlađenjem na sudenje. »Ono što se dogodilo Jakovu i kako se on menja — to je priča«, kaže Malamud jednom intervjuu. »Ali što se desilo Jakovu pošto sam ga napustio, ja ne znam. Roman o nepravdi završava se slabom iskrom nade da Jakov može da dokaze svoju nevinost: »Sloboda postoji u pukotinama države. Čak i u Rušiji se može naći malo pravde.«

Jakovlev boravak u zatvoru ispunjen je uzaludnim dokazivanjem sopstvene nevinosti pred islednicima punim mržnje i predrasuda, borbor protiv hladnoće, gladi i bolesti, mukama na koje ga stavljaju surovi stražari i susterima sa lažnim svedocima i članovima sopstvene porodice koji pokušavaju da ga privole da potpiše priznanje. U samoči, gde je vlastita misao jedini prijatelj, kad je samoispitivanje jedini oblik sagovorništva, Jakov dolazi

nu težinu, svoj ton, svoj umetnički volumen. Koliki je taj volumen i koliki je radius njegovog prostiranja — to je stvar o kojoj se može i treba govoriti.

Ima knjiga pesama koje nam od prve »legnus«, koje lako i bezbolno nalaze put do nas i postaju naša svojina, ili, naprotiv, pokrenu nešto u nama, inspirišu nas; to sve, naravno, ne znači da takve knjige, da takva poezija uvek ima i veću kreativnu moć. Ali jedno je sigurno: takvoj poeziji je lakši pristup, ona je čitljiva, njene poruke su jasnije i, što je najvažnije, ona nas ne zamara. S druge strane, postoji poezija koja nas, na izvestan način, odbija i koja se, svesno ili nesvesno služi takvim postupkom, takvim načinom mišljenja i sagledavanja sveta, da u njemu ne autentičnost nismo uvek sigurni. No, bilo bi krajnje naivno tvrditi da takva poezija nema umetničku opravdanost i težinu; naprotiv, ona veoma često dostiže zavidno vrednosti uprkos tome što se lako ne asimiliše, što joj poruke nisu jasno uočljive. Savremeni vojvođanski pesnik mađarske nacionalnosti Otto Tolnai pripada ovoj drugoj grupi pesnika i, kako smo već rekli, njemu se ne mogu osporiti izvesne vrednosti; samo, čini nam se, one nisu dovoljno izražene, da bi mogle odgovoriti zahtevima neke istinske, prave poetske reči. On nam se predstavlja kao pesnik koji želi da bude daleko od svake urbane sredine, u svetu čistih, elementarnih osećanja. I »Gerilske pesme« su, u celini, pohod ka takvom jednom svetu. Ali na tom putu Ota Tolnai mi ne susrećemo istinske, životne sokoce tog sveta, već samo izvesne simbole koji imaju isuviše papirnatu prizivku. To je veštvo pravljena poezija, u njoj imaju dopadljivih slika i srećnih zvučno-ritmičkih rešenja, a poseduje i izvesnu zgusnutost atmosfere nabijene dinamikom. Pored toga, ova lirika je sažeta u izrazu i to joj, ponekad, daje veću prodornost i ona dublje propire u nas; ali, posmatrano u celini, ona je prilično neuverljiva i dosta liči na pozu.

Vladimir V. PREDIC

Žan Pol Kleber

Cigani

»Stvarnost«, Zagreb 1967;
prevela Višnja Škrlić

U OVOM NASEM VREMENU etnologija dobija sve veći značaj. Njoj, kao pomoćnoj naučnoj disciplini, pribegavaju filozofi, psiholозi, lingvisti, teoretičari književnosti, ekonomisti — da ne nabrajamo više — sve humanitarne nauke u etnologiji traže dokaze i oslonice svojim teorijama.

Ciganologija je interesantna disciplina, ali ona od ciganologa zahteva samopregoran rad, tražilaštvo i stvaraštvo (čini se da ciganologija na taj način prilazi naš Uhlik); i istraživanje tradicije koja nema pisanih spomenika i živi u ljudima koji su ili u pokretu ili su neoverljivi mora se prilaziti sa puno ljubavi i strpljenja (tako joj prilazi B. V. Radičević).

Pomalje je tužno što etnologija postaje i pomodna nauka, a to je odvod sa puta nauke u prepričavanje, felitonisanje, razvodnjavanje, neistinu — pa čak je i uništavanje.

Knjiga Ž. P. Klebera, na žalost ne odlikuje se nijednom od gore nabrojanih vrlina. U trenucima kad je trebalo istraživati i stvarati Ž. P. Kleber priča, kao u feljtonu subotnjih novina, a kad je problemu trebalo prilaziti sa ljubavlju i strpljenjem on ili feljtoniše ili postavlja nesigurne teorije zasnovane na literarnom kazivanju.

Očekivalo se da je Kleberova knjiga nešto kao »uvod u ciganologiju, ali ona je po podacima vrlo oskudna, ponekad čak i nesigurna, pa se pre može posmatrati kao

doznanja da je nekadašnji pakao iz kojeg je želio da pobegne pravi raj u poređenju sa onim što doživljava između četiri tamnička zida. I onda kada je doveden na prag samoubistva, Jakov Bok uspeva da povrati hrabrost, pošto zna da bi njegova smrt značila pobedu nepravde i da bi na taj način doneo nedace svojim sunarodnicima. Kroz patničko, usamljeničko snatrenje Jakov dolazi do saznanja da je svaki čovek deo istorije i da je svak, hteto ili ne htio, »politički čovek«. Njegova kočna saznanja plod su dubokih samoispitivanja: »Ne možeš mirno sedeti i gledati kako te uništavaju... U bolesnoj zemlji svaki korak prema zdravlju ty uređda za one koji žive od njene bolesti... Nešto u meni se promenilo. Nisam više isti čovek. Manje se plašim a više imam. Nejedan vratim, starmalim i mudrovanjima. Prepostavljam da je u pitanju književna pismenost koja se stiže. Stihovi Valentina Benošića su lepi, ali nemaju dahu i podsećaju na onu slabunjavu loše hranjenju decu koja na ovaj svet gledaju praznim ispijenim beživotnim očima. Sve je za njih teško: i kaščića mleka i komadič cokolade predstavljaju uzrok prikrivenih paklenih muka jer iziskuju neki (makar i neznan) napor i pokret. Njihovo je mesto na groblju, u malim belim sandučićima, sa venčićem veštačkog cveća na pozlaćenom krstu.«

Nesto od originalnosti i jednog izuzetnijeg iskustva (koje nije samo iskustvo pročitanih knjiga) nalazi se u dvema pesmama ove zbirke: »Mati koja čeka« i »Jutarnja blagost«. Tu je Benošićeva potreba za skladom i mirnim duševnim enterijerima našla određeniju temu. Nagovestaj je malo anegdotskog karaktera, ali naracija ne smeta, ona je ovde prirodna i proistiće iz pesnikove intime.

Ladislav NINKOVIĆ

</div

UMETNIČKO

STVARALAŠTVO
U POSTVARENOM
SVETU

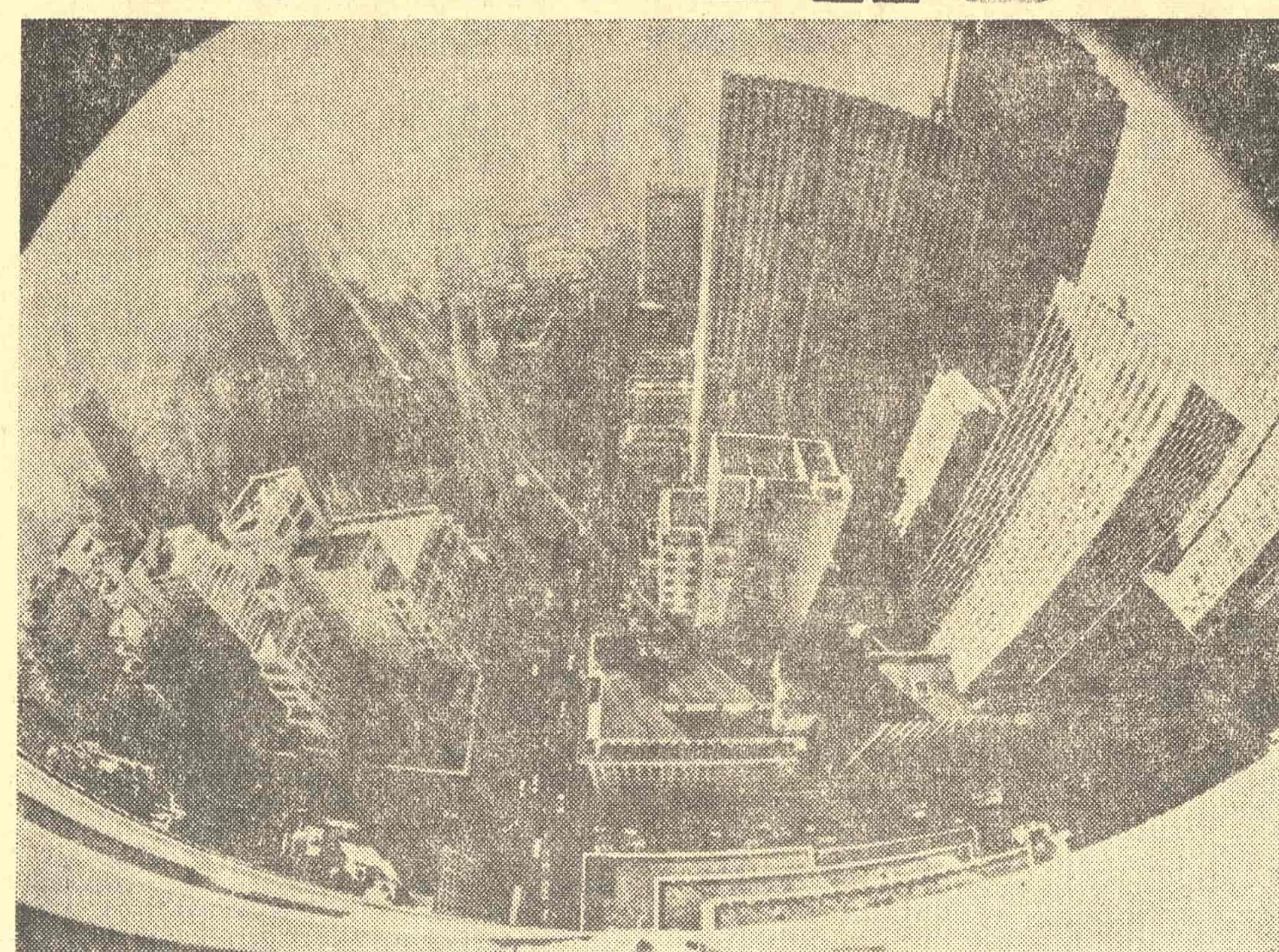
VEOMA ČESTO, umetničko stvaralaštvo se shvatalo kao izvesna distanca prema stvarnosti, znak nekog posebnog gledanja na nju, koja je pod našim nogama, među našim prstima, i u onom beskrajnom spletu veza što naš život udaljuje od njegove autentičnosti, samosti, vlastitosti. Delo, život i rad jednog umetnika skoro uvek su simbol borbe da se prevlada ta naša uslovjenost, da se izatre iz sećstvene kože, i da se jednim slobodnim jezikom i gestom stvarnosti kaže istine o njoj samoj. Umetnost se tako javlja kao neka vrsta savesti, neko naše istinske i slobodnije ja u kome mi dajemo izraza otporu koji osećamo prema stvarnosti što nas okružuje.

Međutim, ovaj dualizam — prema kome bi čovek bio podjeljen na svakodnevno biće u svom zemaljskom životu, neslobodno, kojim su zavlačale stvari, i na biće koje svesno teži oslobođenju i kritičnosti prema tim istim stegama — suviše je kruto zamislijen. Pretpostavljajući da se u ljudskoj prirodi jasno izdvajaju osećanje za pojavo i osećanje za sušinsko, ovakvo shvatanje na umetnost gleda kao na svesnog nosioca otpora prema postojećem, i tako — u okviru samog duha — ne vidi nikakvu rasčepanost, sumnju i muku. Prave čovekove otuđenosti ove i nema — jer stvarnost je jedno, umetnost je drugo, jedno u drugo ne prodiru i samo su dve nasuprot stavljenе strane, s jasnim putevima, ciljevima, programima.

Sušina, pak, otuđenja ili postvarenja koje zahvata čitav život što nas okružuje, koji živimo i pokušavamo da osmislimo, upravo je u nečem mnogo dubljem i ozbiljnijem: u činjenici da se i sâm duh i same umetničko stvaralaštvo ne izdvaja snagom svesti ili nadprirodnog viđenja izvan onoga što život donosi, u tome što umetnost tapkajući, pipajući, naslučujući među stvarima izdvaja iz sveta jedan grčaviji i izvorniji život, i svojim jarkim svetlima pali u nama vatre otpora prema inertnosti i lenjosti kojom nivelišemo razlike i samicu pred sobom skrivamo začaranost u koju nas postvareni svet ulijukuje.

Stoga distanca kojom se umetnost protivstavlja postvarenoj stvarnosti juče, danas ili sutra, nije neki racionalizatorski program, nego dualistički utvrđena i izvedena misija koju umetnost treba da izvrši. Upravo u toj spontanosti i jeste njena snaga. U tom neposrednom i ipak distanciranom odnosu i leži ključ osećanja postvarenosti: čovek nije biće što se u sebi deli, i drama otuđenja koja ga kroz umetnost u tolikoj meri obuzima nije pojavna, već sušinska, ontička njegova odredba.

U tom beskrajno pokretnom krugu kao da izlaza nema: radeći i živeći, misleći i doživ-

Ijavajući jednim istim dahom, čovek se ne može odreći, i ne može pobeci iz začaranosti svog dvojnog odnosa prema životu: s jedne strane, on je biće koje neposredno živi i radi, s druge — on misli o tom životu, kakav mu se pruža i kakav on iz njega oblikuje.

Savremena umetnost je, više od svih prethodnih, u znaku ovog čovekovog ontičkog rascepca. Uz veće obilje predmeta i veću složenos odnosa u kojima živi, više se osećajući povezanim sa celokupnim čovečanstvom, raste i broj oblika u kojima je moguće da se umetnik izradi, i u kojima se detaljnije, sa nevidenom raznovrsnošću ispoljavaju učinci našeg pojavnog života. Umetnost se obogaćuje novim vrstama, novim kombinacijama raznih vrsta, i egzistencijalnim pitanja kojima se i vek posvećivala postavlja u novim, paradoksalnim formama.

U »Celavoj pevačici« Ežena Jonesko, apsurdnost pokušaja da čovek bude sa drugim, da s njim uspostavi vezu, da im se misao ili duša dodirnu dobila je potpuno, do patnje ne-

gativne odgovore. Kada bračni par kod Jonesko vodi razgovor kao da su se prvi put u životu sreli, i konstatuju, — uz uzvik da je to »interesantno«, »bizarno«, »kakva koincidencija« — da su godinama živeli u istom mestu, ulici, kući, stanu, sobi, da imaju zajednički krevet i dete, onda to nije samo duhovito voden dijalog, već i izraz čitave jedne filozofije života, jednog životnog stava.

»Pakao — to su drugi, kaže Sartr, i tako nam se, uz Pikasoovu platnu, Kejdžovu, Štokhausenovu muziku, apsurdni teatar i anti-roman — svi oblici društvenog ponašanja, ideali, aktivnosti, filozofija, umetnosti slivaju u jedinstvenu panoramu, jedinstveni izraz našeg vremena. Taj izraz svakako je drugačiji i različit od dojčerašnjih slika — kao što je i vreme na koje se on odnosi jedno sušinski novo vreme.

Međutim, većno pitanje uloge i efikasnosti umetničkog stvaralaštva ostaje, ostaje problem da li je umetnost put savlađivanja čovekovog egzistencijalnog rascepca. I dalje se pitamo da li je umetnost ona sfera gde se unutrašnja har-

ŠTA NIJE socijalizam

Reči ćemo vam šta je socijalizam. Ali najpre moramo da vam kažemo šta SOCIJALIZAM NIJE. To je nešto o čemu smo ranije imali sašvam drugačije mišljenje nego sada.

Prema tome, socijalizam nije:

Društvo u kome čovek koji nije počinio prestop sedi kod kuće i čeka policiju.

Društvo u kome je zločin biti brat, sestra, sin ili žena prestupnika.

Društvo u kome je jedan čovek nesrećan zato što govoriti ono što misli, a drugi je srećan zato što ne govoriti ono što ima na umu.

Društvo u kome čovek živi bolje ako uopste nema svoga mišljenja.

Društvo u kome je neko nesrećan zato što je Jevrejin, a drugi se oseća bolje zato što nije Jevrejin.

Država čiji vojnici stupaju prvi na teritoriju drugih.

Država gde svaki ko hvali vođe živi bolje. Država u kojoj čovek može da bude osuđen bez suđenja.

Društvo čiji se rukovodioči sami postavljaju. Društvo u kome deset ljudi živi u jednoj sobi.

Društvo u kome ima nepismenih i pojavljuju se epidemije boginja.

Država koja ne dopušta svakom da putuje u inozemstvo.

Država u kojoj ima više špijuna nego milosrđnih sestara, i više ljudi u zatvorima nego u bolnicama.

Država u kojoj se broj činovnika povećava brže nego broj radnika.

Država u kojoj ljudi moraju da lažu.

Država u kojoj ljudi moraju da kradu.

Država u kojoj ljudi moraju da čine zločine.

Država koja ima kolonije.

Država čiji susedi prokljuju geografsku.

Država koja proizvodi odlične reaktivne letelice i slabe cipele.

Država u kojoj kukavice žive bolje od hrabrih.

Država u kojoj se branioci u većini slučajeva slažu sa državnim tužiocem.

Imperializam, tiranija, oligarhija, birokratija.

Država u kojoj većina stanovništva traži Boga radi utehe u svojoj bedi.

Država koja deli nagrade pseudoautorima i na sličkarstvu više nego slikarima.

Narod koji ugnjetava druge narode,

Narod koji ugnjetava drugi narodi.

Država koja hoće da svi njeni građani imaju iste poglede na filozofiju, inostranu politiku, ekonomiku, literaturu i etiku.

Država čija vlada određuje prava građana, ali u kojoj građani ne određuju prava vlade.

Država u kojoj je čovek odgovoran za grecihe svojih predaka.

Država u kojoj jedan deo stanovništva prima platu četrdeset puta veću od ostalih.

Ni jedna vlada prema kojoj je neprijateljski nastrojena većina podređenih.

Jedna sama, izolovana država.

Grupa ostalih zemalja.

Država koja se koristi nacionalističkim parolama.

Država čija vlada smatra da nema ničeg važnijeg od njene vlasti.

Država koja sklapa savez sa zločinom, a zatim prilagođava svoju ideologiju tom saveznu.

Država koja bi htela da njeno ministarstvo spoljnih poslova odlučuje o političkom mnenju celog čovečanstva.

Država koja teško razlikuje porobljavanje od oslobođenja.

Država u kojoj rasistički agitatori uživaju punu slobodu.

Država u kojoj postoji privatna svojina proizvodnih sredstava.

Država koja sebe smatra socijalističkom zato što je ikvidirala privatnu svojinu nad proizvodnim sredstvima.

Država koja ne pravi razliku između socijalne revolucije i oružanog napada.

Država koja ne veruje da bi ljudi u socijalizmu morali biti srećniji nego bez socijalizma.

Država koja je veoma monotona.

Kastinski sistem.

Država koja uvek zna volju ljudi, pre nego što ih pita.

Država koja nekažneno može loše da postupa s ljudima.

Država u kojoj je važno kakav čovek ima pogled na istoriju.

Država u kojoj filozofi i pisci uvek govore isto što generali i ministri, ali uvek posle njih.

Država u kojoj su planovi mestâ državna tajna.

Država u kojoj se rezultati izbora uvek mogu predskazati.

Država u kojoj postoji ropski rad.

Država u kojoj postoji feudalni odnos.

Država koja ima svetski monopol nad načinom progresa.

monija čoveka sa samim sobom uspostavlja, da li je moguće u savremenoj civilizaciji tehničke, ratova, gladi i luksusa, u epohi novih umetničkih izražajnih sredstava (elektronska muzika, angažovanja poezija, film uzdignut na rang filozofskog eseja), da li je sada moguće ostvariti onaj srećni sklad života i misli, koji u jednostavnosti stvari uklapa njihov večni smisao: ostvariti onu harmoniju koju smo oduvek od umetnosti očekivali.

Pre svega, da li je taj sklad u principu moguć, a zatim da li je on uopravdu danas moguć.

Svaka misao sadrži pretpostavku protivurečnost: bila ta protivurečnost život ili samo spoticanje koje čovek savlađuje u težnji za mirom, neprotivrečnošću i jednostavnijom do slednošću. U svakoj takvoj pretpostavci i čovek figurira kao biće koje je priroda u malom: kako u prirodi ili društvu, tako i u njemu protivrečnost je život, pokretač. Ona nije izražena samo u odnosu čoveka prema cnotama što je na izvestan način van njega, ona je i u njemu samom: čovek svestan sebe, u borbi da menja sebe i svoj život temu je, sadržaj, poruka, misao svakog umetničkog dela. Jas i više, delo nije samo vredni zapisničar koji ovo ne prestano previrači beleži dokumenti ili poruke radi — ono je i sam deo te čovekove protivrečne prirode. Ono, dakle, pre definitionem, ne može ostvariti sklad koji bi bio završni akord nad svim pitanjima i uznemirenostima. Ono je, po Heidegerovim rečima, »postojanje i događanje istine«.

U tom prevletu životnog i umetničkog delo se javlja i traje. Postvarenost je i njegova tema i njegov egzistencijalni uslov.

Za umetničko delo možemo stoga samo misliti da li ono adekvatno i dovoljno pita, ali nikada kada će prestati to da čini. U tome je njegova nepresušna, nezamenljiva uloga: ruševi naše nade u večni san o skladu života, ono nam i dalje ostaje nepobitno potrebno.

Dara SEKULIĆ

Na
petrovačkoj
cesti

Ti si sleđeno srce curice, U crnim krpama smotujak na cesti onemoćao.
jedina duša majčina
Ziva žiba iz dječjeg kostura vrissula
na cesti ostala za zla vremena
opomena.

Velići svijet kroz tvoj sveti plamičak prolazi.
Ako se zaboravi
može i da te pregazi, djevojčice
rođena u mojim suvremenima
živa u mojoj putanji i patnjama
u mojoj nijemoj snazi.
Bile smo istih godina,
za tebe vrijeme ne prolazi.

Od tvoj glavnog pticnjeg zjeva
osvanula su svjetla po cestama.
Kroz tvoj posljednji topli dah
prosula se istorija po dječjim sveskama.
Od tvoj rumenog vjerovanja
eve mene, čovjeka
da plače i pjeva drumovima
i mrava ne zgazi.

Bile smo istih godina.
Vitice u nevrijeme otrgnute s pitomna u
za vrijeme
u kom si ti ostala
a ja izdržala.

Država u kojoj ceo narod protiv njegove vojne preseljavaju s jednog kraja na drugi.

Država u kojoj radnici nemaju uticaja na vladu.

Država koja smatra da samo ona može da oslobodi čovečanstvo.

Država koja uvek smatra da je u pravu.

Država u kojoj su istoričari služe vojske.

Država čiji građani ne smiju da čitaju najveća dela savremene književnosti, da gledaju najveća dela savremenog slikarstva, da slušaju najveća dela savremene muzike.

Država koja je uvek veoma zadovoljna sama sobom.

Država koja tvrdi da je svet veoma složen, ali u suštini smatra da je on veoma prost.

Država u kojoj čovek mora dugo da bude bolesnat dok ne dobije lekar.

Država u kojoj ima prosjaka.

Država koja smatra da je svi vole, dok je u istini obrnuto.

BEČKI FANTASTIČNI REALIZAM

Galerija Kulturnog centra

PO JEDNOJ KVALIFIKACIJI koja nema pretenuju da dublje ulazi u analizu, fenomen fantastičke karakterišu dve opštete odredbe: prva konstatiše temporalnu ekstenzivnost fantastike u odnosu na istoriju civilizacije, njeno persistiranje u istoriji; druga odredba donosi sud o njenoj polidimenzionalnosti — to, zapravo, da se fantastika javlja i egzistira u jednoj lepezi morfološko-pojmovnih značenja. Nivoi tih značenja distinguirani su, katkad, samo finisima; drugi put, međutim, razlike su radikalnije. Radikalna je, na primer, razlika između fenomena fantastike koji se javlja posredstvom čoveka, posredstvom akcije umetnikove imaginacije, i fantastike koja imanentno egzistira u poretku prirode.

U duhu tih nivoa i izložbu »Bečki fantastični realizam« možemo sagledati kroz tri vizure. Prva vizura kardinalna je svojim teorijsko-umetničkim značajem jer sagledava rezultate umetnika koji donose »unutarnju fantastiku, kosmos duše, subjektivnu eksteriorizaciju psiho-emocionalnog dijagrama koji karakteriše paroksizam osećanja i ekspresionističnost vizije. Nešto što je blisko metafizičkoj i nadrealističkoj umetnosti — jedan svet koji je teorijski obrazložio otac psihoanalize Sigmund Freud. Takvi su Hans Hinkel u listu »Mehaničar Kobold« sa podignutom kafkijanskom atmosferom i egzistencijskom traumatičnošću urbanih krležki. Helmut Leherbauer sa brutalnom morbidnošću »Narkoze«, Anton Krejcar sa opsesivnim »Noćnim konjem«, Anton Lehmden sa daljevskom reminiscencijom u »Muškom aktu«, Kurt Mikula koja ljudsku figuru — u stvari egzistenciju, biće čoveka — vivisečira fluksum bolnog grafitma, i Karlhajnc Pilc više okrenut poeziji u duhu Klea, Miroja i Viljija Baumajstera nego dešperaciji i nespokojnom štimungu.

Druga vizura izdvaja one autore na ovoj izložbi koji tangiraju fantastično preko percepcije i intervencije u onome što sama priroda nudi. Takav je Anton Lehmden čiji precizno crtani pejzaži odišu notom metafizičnosti i melanholije, Gerhard Svoboda sa strukturalnom analizom »Poljane Pratera«, Peter Klič sa supitljivo crtački datom »Peščanom kućom Fyr«, i Karl Lipka sa ekspresionističkim »Građom koji se sebe plasi«.

Treća vizura je pomoćna, jer se bavi onim autorma koji nisu mogli biti sagledani iz prve dve vizure zbog toga što se ne uklapaju sasvim u njihove okvire, pa, možda, ni u konцепciju izložbe. Albert Gintersloh prikazuje jednu demodiranu, setno-melanholičnu seriju naivno-realističkih, u boji slatkih pričica-minijature, Rudolf Hausner je u studijama za »Odisjejeva putovanja« solidan crtač-ekspresionist, Ernest Fuks brilljantno parafrazira stare nemačke majstore grafike, Wolfgang Huter je u svojim minijaturama poput vijjeta okrenut dekorativnom, secesionističkoj stilizaciji.

Svojom opštom vrednošću izložba »Bečki fantastični realizam« nije nam donela informacije koje bi revidirale i dopunile naše predstave o fantastici u umetnosti: deluje, zapravo, konvencionalno, pomalo čak i anahronično. Već i stoga — a to je ozbiljan hendiček — što su eksponati datirani mahom godinama prošle decenije. Dodajmo, na kraju, da u katalogu nema uobičajenih podataka — godina rođenja, biografskih indikacija, dimenzija eksponata.

SESTORICA IZ ZAGREBAČKE GRUPE »MART«

Galerija Kulturnog centra

ZA »MARTOVCE« je karakteristično da su osatili na pozicijama progresivnih umetničkih stremljenja otvorili se, u početku, a to je bilo vrlo značajno, plodotvornom uplivu apstraktne ekspresionizma i drugih aktuelnih umetničko-teorijskih tendencija zapadne avangarde. »Martovci« su tada od mnogih bili okvalifikovani kao pomodarski epigoni, trabanti, itd. Međutim, njihov fadašnji »avanturizam« pozitivno revalorizuje današnja istorijsko-teorijska svest; oni su opasnosti hibernizovanja i tautologisanja regionalnih već dobro ispitanih modernih ikonografija i prosedea, pretpostavili ono što je pravo, što je imperativ umetnikov: avanturu istraživačke volje koja status proverenog (»ziher« — politiku) »žrtvuje« u ime neizvesnosti i nepoznatih konsekvenci umetničke avanture. U tome, međutim, između ostalog, i jeste lepota umetnosti, u toj drami isčekivanja koja je od radosti i od боли.

»Martovcima« ipak nedostaju svežje transfuzije. Njih mogu doneti ili novi članovi grupe, ili postojeći: razvijanjem osvojenih koncepta, stilskom evolucijom.

TOMISLAV KAULZARIĆ

Galerija Kolarčevog univerziteta

KAULZARIĆ je, nesumnjivo, vrlo talentovan vajar sa izoštremim sluhom za ono što se das nas dobro kotira u domenu plastike eksprese. Začudo, već prvom izložbom pokazuje dva plastička shvatanja. U prvom (»topografski znaci«) je moderni sintetičar sa specifičnom amblematskom transpozicijom realnosti. U drugom shvatanju duhovitošću i igrom (putevi nove figuracije) transfiguriše objekte čovekove svakidašnjice. Plastičkim vrednostima i serioznosti prve, pretpostavlja Kauzarić prolazu čaroliju druge.

Međutim, to je autor u koga treba verovati.

Kosta Vasiljković

FILM

TREĆI SUSRET FILMSKIH ISTRAŽIVAČA

Između filma i ništavila

TREĆI GEFF, održan je u Zagrebu od 21. do 24. decembra 1967. godine, i kod manje maličizogn posmatrača mora izazvati sećanje na staru Klerovu maksimu, koju često citira Slobodan Novaković, po kojoj se ništa tako brzo ne pretvara u konvenciju kao borba protiv konvencija. Tvrđiti da je GEFF 67 bio, u svom domenu, jedna konvencionalna manifestacija ne znači automatski i pristajanje uz stav kako je svaki sukob sa ustaljenim načinima umetničke kreacije uzaludan posao rezervisan za lažne nezadovoljnice. Naprotiv. Čini mi se da je uvek neophodno podvući kako je ovaj filmski bijenale svojevremeno odigrao značajnu ulogu u našoj kinematografiji, i našoj kulturi, uopšte, i da je predstavljao, uz još nekoliko sličnih manifestacija, jedan od glavnih motora u procesu spoznajanja svih mogućnosti oslobođene ličnosti čoveka-stvaraoca. Nesumljivo je da će GEFF u sledećim godinama tu poziciju lako ponovo steći ukoliko se niz ovogodišnjih njegovih dilema pozitivno razreši.

Nastavši kao potreba da se na jednom mestu, i u isto vreme, prikaže svi oni rezultati (tada gotovo isključivo u amaterskim filmovima) koji teže ispitivanju neke od krajnjih mogućnosti filmskog izraza i filma kao materijala, GEFF je svoj život započeo pod jakom dominacijom ontologije pokreta »nove tendencije« i teze njegovog osnivača dr Mihovila Pančića o »anti-filmu« nisu ništa drugo do refleksija u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponovnoj socijalizaciji u domenu filma plastičkih postavki teorije percepcije i komunikacije tada tako snažno izraženih u manifestima »radnih ekipa« što su nastajale po ugledu na Vazarelijevu parisku grupu za istraživanje vizuelnih umetnosti. Tražeći puteve ka ponov

NEKADA SU avangardisti i zagovornici novih stilskih stremljenja nastojali pre svega da izgrade integritet svoje ličnosti: teoretska postava, da predstava i obratno, bez ambicija da se u svemu promeni položaj i funkcija teatra kao umjetničkog i životnog fenomena. Mladi entuzijasti trenutno nemaju toliko ličnog autoriteta kao što su nekad imali Lesing, Rajnhart, Stanislavski, Majerhold, Arto ili Breht — ali su zato verovatno radikalniji u svojim zahtevima: usvojiti nove koncepcije izraza podrazumeva apsolutno odricanje od konvencija! Prema njihovom iskrenom uverenju — pozorište, ako zaista teži svojoj autentičnosti i izvornom delovanju, mora odbaciti sve eklete kakve su one — narodno, poetsko, epsko, realistično, simbolično pa čak i samu reč avangarda! Ono prosto treba da bude teatar! Šta se pak pod tim podrazumeva — problem je koji svaki umetnik ili grupa moraju sami da reše. Pozorište se više ne oslanja samo na genijalnost izuzetnih ličnosti već na mogućnosti samog medijuma i slobodu delovanja. Samo — kako do toga doći?

Čak i među dobrim poznavacima pozorišnih prilika postoje dileme o kojima osnova na kojima bi trebalo da počivaju nove tendencije: da li su one vezane samo za nove, i to kamerne ansamble i grupe, ili su moguće i na velikim i odavno afirmisanim pozornicama? Da li se budućnost scene predskazuje samo njenim oblikom i formalnim određenjima ili je (to je naročito došlo do izražaja na prvom beogradskom festivalu — BITEFU) potrebno tražiti i neke druge, možda još pouzdanije indikatore? Naklonost ka novim pozorišnim tendencijama ne podrazumeva odricanje od iskustva i tradicije, a isto tako ne pretpostavlja ni apstraktno okretanje ka budućnosti. One ne teže nikakvom ekskluzivnom teatru, pogotovo ne celotnom, kako se najčešće misli — već savremenom i agresivnom, a uz to neposrednom i istinitom. Prema, za konvencionalne iluzije o avangardi i njenim rušilačkim instinktima; a zar se više i može očekivati? Otuda nastojanja mlađih autora nisu popraćena bučnim programskim deklaracijama već nastojanjem da se izgradi željeno jedinstvo predstave! Prema njihovom sopstvenom priznanju, put je veoma naporan i svako ga mora da prede sam i to kako zna i umre. Susreti se ostvaruju tek na kraju, a gotovo nikad ne početak. Zato je i moguće da u svakom kraju sveta, svakoj zemlji i svakom gradu — pozorište bude drugačije i da se nove tendencije iscrpljuju uvek u osobenijim a možda i originalnijim formama. Za umetnika ovakvih shvatanja — teoriju, ma kako bila briljantno formulisana, ne znači nikada i samo pozorište. Ona je tek podsticaj ili izdvojeni faktor u situaciji koja uslovjava rađanje jednog ansambla. Otuda je prednost data kreaciji vrednosti kao procesu u kome se stiče stvaralačka individualnost. Iskustvo uverava da je malo onih koji istražuju u tom sazrevanju, pa i nije čudo što se većina ansambla zadovoljava i onim najminimalnijim što im dozvoljava čisto fizičku egzistenciju. Umetnost kakvu želimo nije samo profesija, a još manje zanat, pa prema tome — ni sam teatar ne smje biti nikakva objektivna tvorevina i organizacija već izraz našeg duhovnog subjektiviteta.

Umesto zatvaranja nad sobom i svojim unutarnjim potrebama — dolazi do forsiranog

otvaranja prema sredini i vremenu u kome su situirani i kome nerazlučivo pripadaju svim našim stvaralačkim naporima. Nema razloga da se stidićemo prošlosti, klasičnih vrednosti, životnog ambijenta, istine i neostvarenih nade! Zato je čak i u eksplozijama najekstremnijeg revolta teško videti samo jedan određeni razlog. Ne bune se glumci i reditelji samo protiv određenih navika u gestu, osvetljenju, dekoru ili psihologiji. Spoljna redukcija je stoga sredstvo, a niko i cilj, kroz koji se ulazi u predele čiste iluzije i apstrakcije. Motivi preobraženja su daleko kompleksniji, čak i onda kada se izražavaju kroz jednu jedinu ličnost. Veliko je pitanje da li se oni u svom preplitanju ikada i javljaju u čistom oblicima. Ako je reč o procesu neprekidnog zrenja i obnavljanja, da li treba uposte insistirati na kategoričnim izjašnjavanjima nosilaca novih tendencija o tome kakav teatar želi i da li imaju namenu da se prevaži? Pogotovo što sve ono što oni postižu nije rezultat nikakvog intelektualnog monologa sa samim sobom već naprotiv — žive i neposredne komunikacije sa svim što ih uslužjava i inspiriše. U tom domenu — instinkti, slučajnost, improvizacija pa čak i gola intuicija sve više ustupaju mesto stvaralačkom senzibilitetu i htemljima koja su strukturalno družačija od onih kojima su se do sada rukovali čak i avangardisti. Jer — cilj stvaranja nije samo da se iznajmu pozornica, da se rasteretimo iživeljih formi, zadovoljimo određeno estetsko interesovanje ili oštvarimo samopotprihvatanje na jednoj novoj i drugačioj osnovi. U ovom kontekstu predstava, ma kako nam se činila sveža, nova i brilljantna, kao rezultat, može biti tek jedno ohrabrenje a nikako i apsolutno zadovoljenje. Da je drugačije — kako bismo u sebi mogli da nademo podsticaj za nove stvaralačke avanture? Zato je Ježi Grotovski sasvim iskren i treba mu verovati kada kaže: Čuvajmo se i od same pomisli da stvaramo, nekakvo novo pozorište, novi stil ili školu! Njihove želje su okrepljene ka trajanju i istinitosti ili budućnosti koja se oformljuje na protivurečnostima savremenosti.

Akceptiranje iskustva i tradicije, međutim, ne podrazumeva mehanički kontinuitet sa realističkim pozorištem, a isto tako ni sa svim poznatim i uvažavanim izražajnim stilovima. Njihovu sudbinu niko ne želi da ponovi čak i u trenucima kada se čini da je to neophodno.

Da li će teatar biti u stanju da se neprekidno suočava sa samim sobom? Želimo li takvo stanje? Problem je upravo u tome da se nove vrednosti ne pretvore u arbitre mode, uticaja i moći. Pojedinci shvataju da je teško biti na nivou takvih zahteva kreacije i zato se i sami pitaju — kako odoleti instituisanu same kreaciju?

Nove tendencije tek otvaraju epohu neposrednog, autentičnog i kreativnog teatra. Umetnost koja, ma koliko bila stara i prisutna u našem svakodnevnom duhovnom životu, nije još otkrila sve svoje izražajne mogućnosti. Otuda se najpoznatiji reditelji danas i zalazu da u njoj vidimo pre svega trajni subjektivitet i egzistenciju glumačke igre. Dobra predstava, kao pesma ili slika, stoga ne može biti pravilo niti nešto što nastaje samo po sebi. Ona je stvaralački izraz ličnosti i zato se sve nade

Pismo Žarka Vidovića stiglo je u redakciju posle zaključenja prošlog broja našeg lista. Redakcija »Književnih novina«, uz saglasnost autora, poslala je ovo pismo glavnom i odgovornom uredniku lista »Komunist« uz molbu da ga objavi. Kako »Komunist« u dva svoja poslednja broja Vidovićovo pismo nije objavio, mi ga štamparamo da u celoj ovoj stvari treba čuti i objašnjenja Žarka Vidovića, koji je, nakon objavljanja ove nog pisma Kiru Hadži Vasilevu u našem listu, sa više strana oštro kritikovan.

2. Vjerujete li Vi da se autori netačnih informacija i pogrešnih i nacionalističkih intriga i mitologija usuđuju da uvijek izidu iz okvira usmenog saopštavanja i da javno obražože svoje stavove? Pa ipak se ti stavovi šire vrlo efikasno. Ne tvrdim da ih širi Hadži-Vasilev. Ali stav Kira Hadži-Vasileva o ravnopravnosti nacija kao problemu centralizma i samoupravljanja — samo je ohrabrenje takvim nacionalističkim intrigama! Jeste li čitali u »Vjesniku« pismo popa Draganovića? Tu on ispreda kao borac za »hrvatsku nacionalnu pravu« koja su tek sad, u samoupravljanju, osvarena! A ja mislim da su ostvarena 1945. kad je Draganović otisao. I mislim da su oni koji su se borili za hrvatsku nacionalnu pravu bili u frontu protiv Draganovićevih.

3. Kako Vi unaprijed znate da je moj napis u Književnim novinama »tendencionalna insinuacija«, kad niste bili ni na predavanju Kira Hadži-Vasileva, niti ste njega lično pitali da li sam ja njemu nešto podmetnu ili sam tačno prikazao njegovu konцепциju izloženu ovdje? Iznosite li Vi svoje mišljenje da ja insinuiram ili mišljenje Kira Hadži-Vasileva?

4. I ja sam za to da se nikome ne dopusti da se pojgrava međunarodnim odnosima, pa ni članu IKCKSKJ. Drug Hadži-Vasilev bi ovdje »doče«, »na terenu« trebao da vidi: koga ohrabruju stavovi da tek samoupravljanje nosi nacionalnu ravnopravnost! U ime samoupravljanja je »Deklaracija o hrvatskom jeziku« negirala osnovna ljudska i građanska prava nehrvata u SR Hrvatskoj. (Naglašavam: tave negacije i stvaranje kafkijanski atmosferi dolazi samo od nacionalista, iz svih nacija Jugoslavije!)

5. Književne novine su objavile moj potpisani tekst i time su izvršile svoju građansku dužnost. Ako sam ja zloupotrebio tu građansku dužnost redakcije Književnih novina, onda sam odgovoran ja, a ne Književne novine. Sad samo treba utvrditi da li sam ja tu dužnost Književnih novina zloupotrebio ili ne, pa onda mene pozvati na odgovornost ako sam prevario redakciju Književnih novina, a u svrhu da taj list koristim za dezinformaciju. »Komunist« nedopušteno vrijedi redakciju Književnih novina kad joj unaprijed pripisuje tendenciju antipartijsku i antisocijalističku.

Nastavak na 9. strani

Žarko Vidović

U čemu je
budućnost teatra?

MALI
EKRAN

ODO JE JEDNA OD OSAM
MILIONA PRIĆA KOJE SE
DEŠAVAJU U OVOM GRADU

(»Razgoličeni grad«)

NOVA GODINA se isuviše često ponavlja da bi me iznenadilo ma šta u vezi sa njom.

Godina dana — to je sasvim dovoljno vreme da se zaboravi na ponedeljak u čijem se maglovitom jutru budi mamurini svet, gorkog grla, pokvarenog stomaka i izgorenih usana. Spektakl se ponavlja uvek na isti način.

Najpre novine izvrše psihičku torturu koja traje mesec dana.

»Gde ćete provesti doček Nove godine?«

»Šta obući za Novu godinu?«

»Kako postaviti sto? Izaberite poklon za svoje najbliže! Televizija obećava bogat program! Vaši omiljeni pisci i komičari! Trista minuta smeha! Pored televizora ili u kafani?«

Zatim procitamo da Jugoslavija iznenada dobija milionitog televizijskog pretplatnika i desetomilionitog kupca nedužnog praseta, koje će biti zverski umoren, a na ulicama vas sreću izbezumljeni prijatelji i pitaju:

— Gde ćes za Novu godinu? — pa ako odgovorite »Nigde!« — onda vam oni kažu:

— Najbolje je nigde! — a ako kažete: »Kod kuće« — oni odgovaraju:

— Najbolje je kad kuće!

Citave novinske strane posvećuju se receptima za lečenje mamurluka i pravljenje koktel-a — armija amatera počinje da izigrava pijance i labove, pasionirani ljubitelji špicera sakrivaju se u periferijske bifee da na miru pojiju svoju uobičajenu dozu. Godinu dana sivog života da bi se jedna obična noć provela izven doma. U osam sati tогa dana izgleda da će se sve promeniti.

Stolovi su zatrpani čurkama, pečenjima, jabolkama, kiselim čorbama, pomorandžama, iz ormara se vade salverte i uspomene, srebrni priber za jelo, gore sveće, borčeve iglice padaju u vino, rakiju, viski, likere, kafe i džin, zaledene torte počinju da se tope, časovnici su navijeni, a zvezde kao da obećavaju čuda. Dolazi i taj čas: uzbudeni spiker objavljuje dolazak nove epizode prastarog stripa, počinje mahnilo ljubljenje sa blagim okusom dima i kiselim mirisom hrane natopljene pićem. Izadje li na ulicu, dolazi u situaciju da vas poljube svi, sem onih koji vi želite da poljubite.

Međutim, zvezde stoje kako stoje — ništa se nije pomenilo, niti će se šta promeniti, budimo se prekriveni pepelom, a smiznuti saobraćajac na glavnom trgu dobija televizor, mada već ima četiri komada. Iz predgrađa prema centru grada spuštu se čete svirača, prodavača bombi i raketa, šarenih kapa i pištaljki, kiša spirala boju sa njihove lažne radosti, vlasnici drvenih ruleta promuklo pozivaju na kockanje sa srećom, dok radio spikeri izvikuju prestrećnim glasovima polu-duhovitosti i zdravice, snimljene mesec dana ranije.

Zatim se pojavljuje ponedeljak, taj neizbežni ponedeljak i sve počinje ispočetka. Lavina mržnje ruši se na zabavljače. Kritičari počinju da napadaju novogodišnji program. Novopečeni vlasnici televizora odjedanput su suočeni sa činjenicom da će svakoga meseca morati da otplaćuju tu spravu koja ih je izdala. Citava situacija podseća mnogo na priču o Harun Al Rašidu i sirotom pijanici, koju ne mogu a da vam ne ispričam.

»A kada pade trista osamdeset i sedma noć piškare rubrike »Mali ekrani« reče:

— Doprlo mi je do usjaju Gospodaru pravovernih da je u Bagdadu živeo jedan pijanac čije se imena više ne sećam, a koji se nikada nije tretzno. Jednoga dana pozove ga Harun Al Rašid na dvor i zamoli da mu objasni čari pijanstva. Popiju po tri litre vina. Ujutru se Kalif probudi sa užasnom glavoboljem i pozove ponovo po pijanca. »Šta sad da radim?« upita ga. »Nastavi da piješ!« savetuje ga pijanac. Kalif nastavi da pije i stvarno ga odmah prode bol u glavi. »I dokle treba tako raditi?« upita pijanac, koji je pred njim sedeо u ritama. »Dok ne budeš kao ja!« — odgovori mu ovaj mirno.«

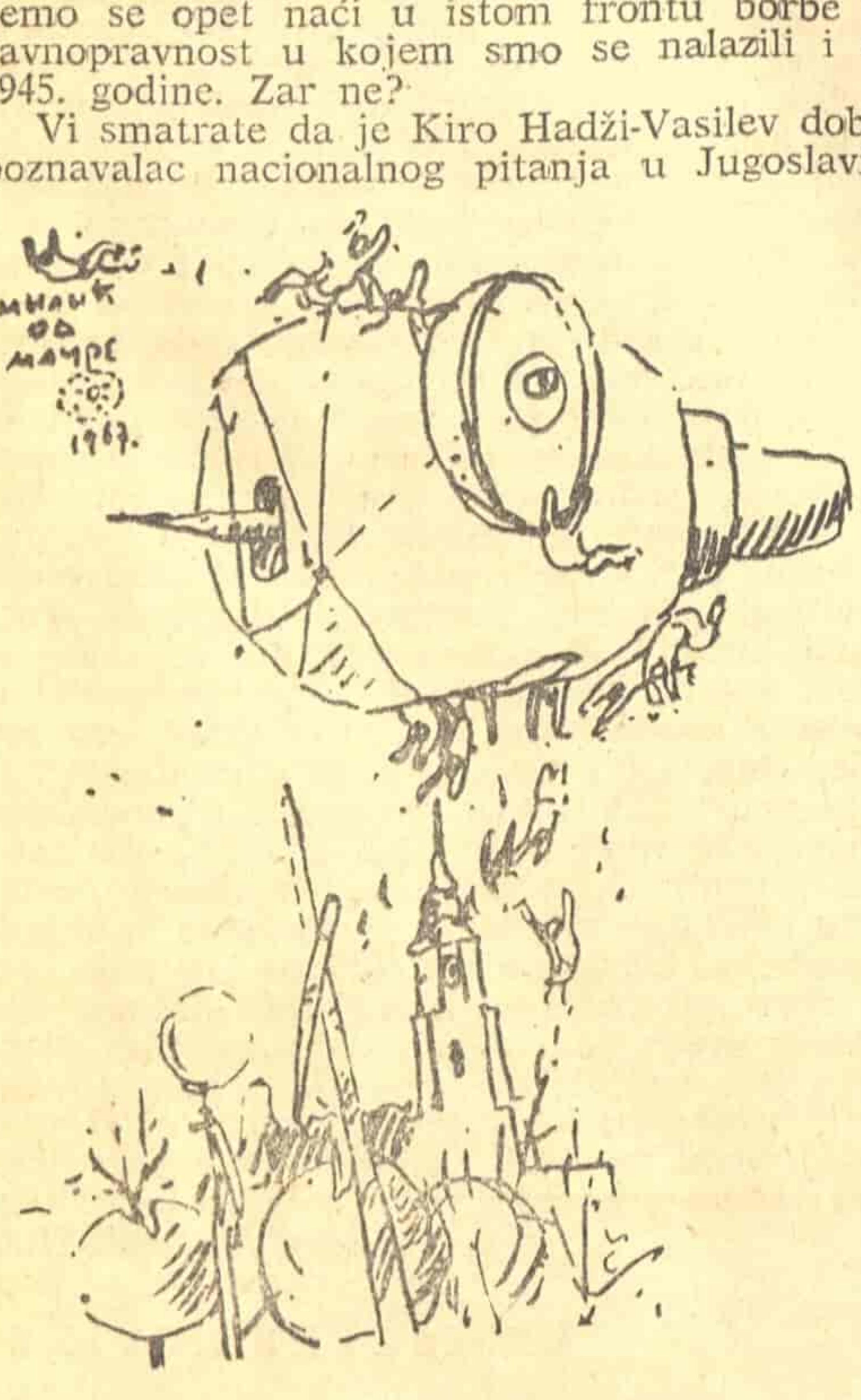
Vratimo se televiziji! Svi oni što su ogorenici na televizijski program u novogodišnjoj noći, dobili su ono što su tražili. Kažnjeni su na pravi način, na jedini mogući način. Umesto da sreću potraže u sebi ili u svojim bližnjim, potražili su je od drugoga. Dozvolili su da im Novu godinu čestita sprava, a ne čovek od krvi i od meseta. Poljubili su ekran, umesto da poljube nekoga u oko. Čak ni kraljevi nisu terali svoje dvorske lude da pričaju vice čitava tri dana. Poznajem ljudi čiji se televizori nisu gasili za sve to vreme. Srednjevkovni sindikat dvorskih budala objavio bi sigurno štrajk ili obustavu rada da je bio malteriran u tolikoj meri.

Ipak, sve se lepo svršilo! Proživili smo i taj spektakl. I šta se promenilo dolaskom Nove godine? Je li napolju i dalje oblačno? Jeste? Kiši li? Kiši. Jesmo li srećniji nego što smo bili? Kako ko! Zbog čega smo se liubili? Zbog čega smo igrali? Čemu smo se radovali? Ja ne znam. A vi?

Najlepše su ipak proveli naglo obogaćeni vlasnici taksija, patenata, rođaka u inostranstvu, farmi i privatnih gospodarstava koji su Novu godinu dočekali u klubovima književnika. Izabrali su pravo mesto i pravo vreme da ne sretne nijednog pisača!

Onda, gde ćete čekati iduću Novu godinu? Uz televizor? Najbolje je uz televizor!

Svima onim koji su pokušali da me shvate, sreću Novu godinu želi

NOVOGODIŠNJA ANKETA „KNJIŽEVNIH NOVINA“

IZUZETNA KNJIGA MATKA PEIĆA

IZMEĐU NEKOLIKIH izvršnih knjiga koje su, tokom 1967. godine, objavljene na srpskohrvatskom jeziku, i koje su potpisali i napisali Miroslav Krleža, Borislav Radović, Slavko Mihaljić, Milivoj Slaviček, Dušan Matić, Pavle Ugrinov i Ivo Franeš, izdvojuju ovde knjigu koja — kako se meni čini — predstavlja odista izuzetnu, briljantnu ostvarenost: bogatu knjigu putopisa Matka Peića *Skinje* (Matica hrvatska, 1967). Pomalo zastavljeni a ponegde čak i pejorativno tretiran žanr putopisa, vaspovestljen je u svom blistavom, svežem obliku ovom knjigom kojom Matko Peić i nadraža zemljom panonskom, niz Savu, Kupu, Dravu i Dunav, otkrivajući u baju nezanimljivoj, monotonoj i sivoj horizontali panonskih vidika jedan svet toliko bogat i dinamičan, toliko slikovit i neobičan, toliko iznijansiran i signiran, da se već danas može govoriti o otkrovenju. Jezički i stilski rafinman te knjige nije njen atribut, već je njenja bitna strukturalna komponenta. Pejzaži i doživljaji, dojmovi i vidici, asocijacije i digresije, geografija zemlje slavonske i sremske, podravsko i turopoljske, pokupske i posavske, kao i osoben okus vlažnih svitanja i skitnji koje su pustolovne u isti mah kad i otkrivačke, sve se to slijatio na stranicama ove knjige očevđeno dugo i pažljivo pisane, postupno ostvarivane, nadahnuto zamišljene. Ne samo da se putopis ovom knjigom nanoša vratilo u domen one literature koja u svom okrilju može da istovremeno, u jednom te istom dahu bude i mali roman (u ovom slučaju tad pre svega roman te naše od mnogih tako surovo prezreni prirode) i virtuozni eseji, i lirska proza, i slikovita evokacija prošlosti, već ovom značajnom knjigom Peić naše ljudi i kraj je oblikuje kao jedinstven i upečatljiv putnički doživljaj, pokazujući još jednom da za savremenog putopisca nije bitno da li hodi i brodi egzotičnom, dalekom zemljom, već da li svega i mali sa strašu.

U ovu knjizi je pre svega tim našim ljudima i krajima pruženo njihovih pet minuta, te tako ostavljena mogućnost da se iskažu i ponovo potvrede. Pišući sa predelema, Peić je svoj u osnovi slikarski doživljaj oblikovao dinamično i sintaksa te knjige pridala samu njenom vlastitom nemiru, kad i njenoj neumornoj žedi za novim putničkim iskustvom. Tim gustim i po mnogo čemu u nas jedinstvenim stranicama Peić na velika vrata ulazi u najatraktivniju literaturu ovog jezika. Nije bila samo obaveza već i veliko čitačko zadovoljstvo naglasiti i u ovoj anketi *Književnih novina* kako Panoniji, onoj istoj nazubljenoj i bez malo kafkijanskog kategoriji Miroslava Krleža, Matko Peić svojim *Skinjama* pruža svoj autentičan, nočito vrskav i stilski raskalasan dojam. Nikada uzbudljivije nisam skitao tim našim tobože dobro poznatim panonskim predelom, kao u ovoj izuzetnoj i tako životinjoj knjizi.

Draško REĐEP

BOGATA GODINA

RADOSTAN TRENU-TAK za makedonsku književnost u protekloj godini je nesumnjivo pojava dveju knjiga dramskih teksta. To su izbori iz dramskog stvaralaštva Kola Cašula (predstavljen sa četiri dramska teksta) i Tometa Arsovskog (predstavljen sa tri dramska teksta). Ovaj, za naše prilike redak izdavački poduhvat im je puno opravdane pre svega u činjenici da se poslednjih godina makedonska dramska književnost pokazala stvaralački veoma vitalnom i da je osobito u gore pomenutim autorima dobila svoje značajne i zaista savremene predstavnike. Njihova tematska linija kreće se ne samo, kao u većini slučajeva do sada, u prostoru bliže ili dalje makedonske prošlosti, već jednim primernim delom sve dublje zalazi i u našu naj-neposredniju stvarnost. Isto tako, očvidno je da se makedonska dramska književnost končno oslobodila folklorizma i da se smelo, konceptualno i izrazno, sasvim uklopila u moderne i životne i literarne tokove. Čašule i Arsovski, naime, obeležavaju najveći domet dosadašnjeg rasta posleratne makedonske dramske književnosti.

Roman Meta Foteva »Potomci na Kat« kalendarski pripada 1966. godini. Međutim, on je tokom cele protekle godine bio u centru pažnje u razgovorima o makedonskoj prozi. Ovaj roman znači još jednu potvrdu mišljenju da se poslednjih godina u Makedoniji javila jedna grupa mladih, izrazito talentovanih pripovedaca (Živko Čingo, Petre M. Andrejević, Meto Fotev) koja uzbudljivo, autentično i jednim zaista novim jezikom opisuje makedonsko selo pre svega u periodu narodnooslobodilačke borbe i u našim danima. Među prozom knjigama iz 1967. godine uočen je i roman još jednog makedonskog mladog pripovedača — »Miladin od Kina« Božina Pavlovske, koji je dobio nagradu beogradske »Mladosti«. Na pozitivan prijem kritike naišla je i

kontemplativna proza Blagoja Ivanova »Putanja«.

Poetija je u 1967. godini u Makedoniji egzistirala u glavnom u znaku mladih, čak što više, možemo reći, najmladih pesnika. Svojim prvincima javilo se pet pesnika, okupljenih oko časopisa i izdavačke kuće »Misla«: Ikonomov, Janevski, Jačev, Laktinski, Najdoski. Isti tako, zabeležene su i knjige pesama: Taškovskog, Rendžova, Čalovske, Petrovskog, Podgorca. Međutim, u celoj prošlogodišnjoj poetičkoj produkciji u Makedoniji ipak dominira poslednja knjiga Vlade Uroševića »Leten dož«, koja ubedljivo govori o stvaralačkoj zrelosti ovog mladog pesnika i o njegovom posebnom lirskom zvuku u kontekstu antologiskih vrednosti savremene makedonske poezije.

Aleksandar SPASOV

VELIKA JE I GUSTA BILA NAŠA TAMA

U NE MNOGO PLODNOJ literarnoj produkciji tek minule godine, najači utisak učinila je na mene najnovija zbirka pripovedaka Mihaila Lalica *Posljednje brdo*. Ovim djelom Lalic je našu književnost obogatio novim videnjima dramatične, konfliktnе stvarnosti Crne Gore u narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji.

Fenomen otpadništva i izdaje — moralne i nacionalne, križe čovječnosti, vječno prisutne u mučnim trenucima opštih gibanja i iskušenja, osnovni su motiv ove proze. Egoizam, strah, sumnje, zla krv, srozavaju ljude do animalnosti. Jad izdaje i izmeđarstva utulili su u čovjeku gotovo svaki stid i sram. Osjeta i mržnja pokreću u »slabim ljudima« najniže strasti i poroke. Oni su osnovno »nadahnute« i Rika Gizić, glavnog junaka djela, tamne perjanice društvenoga izroda i nesoja. No, moralno rastočen, i on će na kraju biti brutalno suočen sa sopstvenim promašajem. Kazna nije bitna, ona je prolazna, ostaju djela, odnosno nedjela, pramen tama u nama i oko nas: »A velika je i gusta bila naša tama, pa se usputiškida, pa svud za sobom pramjenje vukla i ostavlja dok se sasvim istanjila...« Pramen tame iz istimene pripovjetke, najbolje u ovoj knjizi, simbol je izdaje, zastava ispod koje se od Kosova ponavlja vojska iz koje ostaje liga na zemlji koja ju je dala.

Pisac snažne opservacije, Lalic je u prvi plan knjige stavio odnose jednoga vremena i jedne sredine, a iz tih odnosa izbjegao mutljavi izdaje i ljudske sramote. Atmosfera je ispunjena krvavim međusobnim obraćunima. Najjeziva drama, vjerujem da je to jedno od najupečatljivijih poglavljaja naše ratne književnosti, odvija se u vagonu u kojem Relja Savović vraća iza granice četnike koje je kupio od Engleza ne bi li među njima pronašao poznate glavešine i krovopje. U paklenoj bespomoćnosti, u okovanim »furgonima«, u morbidnoj atmosferi u kojoj svako svakoga krivi za poraz, jedna moralna kratkovidost otkriva svoje pravo lice. Pisac je reljefno motivisao pad ovog svijeta...

Posljednje brdo proširuje panoramu vremena za koje je pisac krvno vezan, a koje se bez Laliceva djela ne može istinskih svjetiti i razumijeti.

Milorad STOJOVIĆ

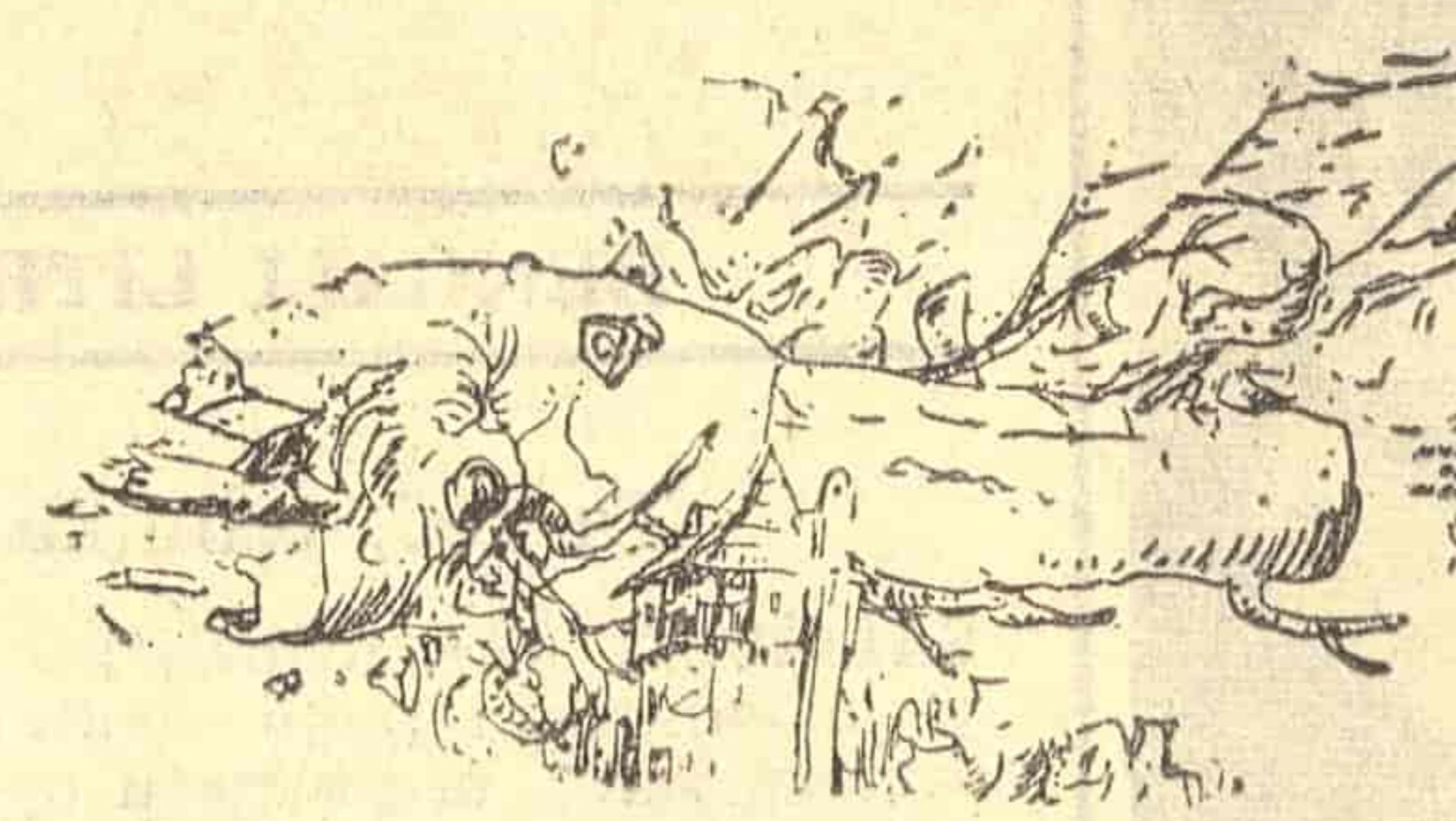
ČISTA SVETLОСТ POEZИЈЕ

NOVOGODIŠNJE NADE kontrastiraju većim ili manjim razočaranjima, doživljjenim u minuloj godini. Taj kontrast je naročito resko ocrtan na listovima našeg književnog kalendara. Na ovim listovima, godina 1967. zaredo se nije obeležila crvenim slovom. Njeno crno slovo može prikladno simbolizovati njenu razočaravajuću prazninu, jer, uopšte

uzev, ona je bila jedan »prazan trenutak« (kako je De Santiis nazvao takva razdoblja literature). U tami te praznini jedva se razabire nekoliko svitaca, među kojima je, u novinskim oglascima, blesnuo i Tericev »Grad«. (Ali, ovaj roman se pojavi poslednjih dana godine, tako reći — u času ritualnog novogodišnjeg gašenja svetla, pa je stoga nemoguće osmotriti ga u sumračnoj retrospektivi protekle godine.)

Ukoliko nam pogled nije zasjenjen vatomrom književno-knjiziarske reklame, moraće nam pasti u oči čista i trajna svetlost koju zrači *Zemaljska trpeza* Desimiru Blagojeviću. Lišena lažnog trgovačko-spisateljskog bleska, ta svetlost je zapravo čistota, nepatvorenost i celovitost Blagojevićeve poezije. Ovaj pesnik sve obuhvata stihom, ali samo stihom. Pa opet,

iako čista, njegova poezija nipošto nije затvorena prema životnoj »prozi«. U takvu prozu zrači pesnik spontani humor, kojim se iskri (na primer) pohvala »večernjoj žabljoj sonati«. Blagojevićev humor liči na rez nekog dvoseklog noža. U životnu prozu se useca i obratni rez istoga noža, naime pesnikov revolt, inspirisan snom o velikom času »kad će se učvileni sveti bez reda«. Delujući kao tiha voda što breg roni, ovaj revolt se sa društveno-istorijskog tla prevlada u »metafizičku« ravan, gde podriva granitnu nužnost smrti, odnosno posledicu takozvognog adamskog greha: »Ti besmrtni si besmrtnošću što okleva«. Na taj način, Blagojevićeva pesnička sinteza integriše socijalnu i »metafizičku« poeziju. Dominirajući »metafizičkom« pozadinom Blagojevićeve pesničke vizije, pobunjeni Adam vidljivo se olivača u jednoj istorijskoj figuri: u Crnom Đordu. Za svoj pad na zemlju, u raku koja mu je ujedno i trpeza, on se sveti svojim jurišom na nebo: »Nek sija povest i san Crnog Đorda, nek se seče trešnja, nek zasija đorda«. Zamišljena i opevana kao spreg društvene bune sa »metafizičkim« revoltom, revolucija venčava nebo i zemlju: »I prohodaše kljasti, i slepi poštaše okati, — i prohodaše iz zemlje i nebesnog kruga, — i ne znaš ko su andeli ko gejaci. Zemaljsku stvarnost i »nebeske« vrednosti spaja munja pesničke reči, — a Blagojevićeva reč je čista bez čistunstva, samosvojna bez uviđanja i kreveljenja. (Zato, i kad nije komunikativna u konvencionalnom smislu, ona je sugestivna.)

Blesnulji u minuloj godini, u vidu *Zemaljske trpeze*, ta »munja« se streljivo — i nesumnjivo — zabija u budućnost. Ali, njena se linija ocratava duž krvilje proteklih decenija, pošto *Zemaljska trpeza* sadrži i rekapituliraju decenije autovog stvaralaštva. I baš time što nudi svež hleb poezije iz ranijih, čak i davnih žetvi, ova »trpeza« svedoči o književnoj susi i oskudnoj letini poslednje godine.

Radojica TAUTOVIC

NARAVNO: KRELEŽINE »ZASTAVE«, I JOŠ NEKOLIKO KNJIGA PORED

TESKO SE, zaista, opredjeliti za samo jednu — recimo: najbolju — za knjigu godine, jer ih ima više vrijednih, vrijednih i zanimljivih na razne načine. Pa ipak, na prvo mjesto istavlja se roman u četiri toma *Zastave* Miroslava Krležine koji je bez sumnje sinteza krležijanske literature, u stvari to je dramatična lična istorija koja je dубоко zasjekla u život i sudbinu svih nas. Knjiga je velikog obuhvata pojava, krležinske inspiracije, slojevita, dinamična, snažna, tek ponekad ravnina i monotona, ali sa takvim usponima da predstavlja u svakom slučaju jedno od raskrsnih djela naše novije literature uopšte. Već nagradena NIN-ovom i Njegoševom nagradom, objavljena na mađarskom jeziku, ova knjiga, roman *Zastave*, s pravom obilježava književnu godinu koja je protekla tako je, s druge strane, baš to sporno jer smo isto djelo čitali ranija na stranicama časopisa Forum u nastavcima.

Zanimljiva je i zbirka novela Mihaila Lalica *Posljednje brdo*. Ovaj snažni epičar u pričama s kraja rata i na domaćim pobjede još jednom potvrđuje svoj izuzetni glas rasnog naratora i vrsnog svjedoka našeg vremena i njegovih drama i traume.

Misleći na proteklu književnu sezonu, na knjige koje su ostavile po nečemu svojstvenih i učinak, moramo obavezno pomenuti roman *Mreže* Eriha Koša — svakako najbolje Koševi djele; pa zbirku pripovijesni *Sveti čovjek* Nenada Radanovića — sočno kazivanje o bosanskom čovjeku i njegovim nuždama; tu je i osobena putopisna prava Matka Peića *Skinje*; pa zanimljivu izetsarjalicevsku lirska proza *Putujem i govorim*: te zbirka pjesama u prozi Andelka Vučetića: *Zmije odlaze s one strane*; studija Midhat Begića: *Jovan Skerlić — čovjek i djelo*; i nekoliko literarnih debija od kojih su — za mene — dva najmarkantnija: u pripovijeci Dragoslava Mihailovića zbirkom *Frede, laku noć* (i to samo izvrsnom pričom *Putnik*) i u pripovijeti Rajka Petra Noge plaketom pjesama *Zimomora*.

Risto TRIFKOVIC

ODGOVOR ŽARKA VIDOVICA

Nastavak sa 7. strane

6. Ako sam lažno prikazao riječi Kira Hadži-Vasileva, onda je na njemu da me tuži sud, a na Vama je da tek informišete o tužbi ili o presudi, ako već ne možete biti informativni svjedoci. (A to ne možete, jer ne zname šta je on gorovao!)

7. Ja nisam nigdje identifikovao stav auditorija sa svojim stavom. Ja sam potpisao svoje puno ime i prezime i adresu. A nepotpisani članopisci identifikuju svoj stav sa stavom ustanove iza koje se kriju, jer snagu argumenta, koje nemaju, zamjenjuju snagom ustanove. (Previši se bar može odati priznanje da postoji osnovne pretpostavke gradanske kulture, tj. da se potpisuje lično, da se ne krije iza ustanove, redakcije itd. Ali to mu je i jedino priznanje!)

8. Previši je pred sobom imao moj »autentičan« tekst, tj. štampani tekst u Književnim novinama (a za njega je, kao i za »Komunist«, jedino štampani tekst autentičan), pa ga je ipak »vrnuto«. Naime, nigdje ja ne tvrdim da su diskusiji o međunarodnim odnosima vodili samo nacionalisti. Naprotiv, i ja bih da je

vodim, mada nisam nationalist i mada čak smatram da komunist može biti komunist samo ako prevaziđe svoju nacionalnu pripadnost! Ja sam tvrdio samo da nacionalisti u tu diskusiju *unose zlu krv*. A onda, ja ne pozivam da se ta diskusija prekid! Gdje je Previši pročitao da ja pozivam na prekid diskusije? Ko sam ja, ili ma ko od nas, da bi mogao prekidati ili pozivati na prekid?! Ja naprotiv pozivam na diskusiju i čitav moj napis je poziv na diskusiju! ALI SA PRAVIM PODACIMA I PRAVIM INFORMACIJAMA! Dakle, ja kritikujem ono što je Kiro Hadži-Vasilev zastava rekao (mada to nije štampano), a Vi kritikujete riječi koje mi sam pripisujete (mada ste pred sobom imali autentičan tekst).

9. Pitana koja ste mi Vi. Tomislave Previšiću, postavili, preuranjena su, jer na njih ču moći odgovoriti tek postlige odgovora Kira Hadži-Vasileva. A dotle, optužbe koje stvaraju kafkijansku atmosferu krvice jedne nacije (konkretno, mojih sunarodnika) — ostaju i kruže i dalje, sve dok ih neko tako autoritativan kao Kiro Hadži-Vasilev, ili pak neka nemitološki i neidološki

»ZASTAVE«

MIROSLAVA KRLEŽE I »HEROJ NA MAGARCU« MIODRAGA BULATOVIĆA

U PROTEKLOJ GODINI objavljeno je nekoliko dobrih knjiga proze i poezije. Među njima izdvajam *Zastave* Miroslava Krleže i *Heroja na magarcu* Miodraga Bulatovića, dva dela koja visoko nadaušuju svu ostalu književnu produkciju.

Iako su ova ostvarenja potpuno različita, međusobno ih približava to što ova autora strasno odbacuju svaki akademizam u pisanju, svaki misaoni šablon u posmatranju sveta.

POL
VALERI

Oda »Platanu« druga je pesma u Valerijevoj zbirici »Pesama«. Ideju za tu pesmu načeo je Valeri 1917. godine kada je napisao, pod naslovom »Vasoj uživšenoj bukvici, polu-lirsku, polu-humorističku odu«, posvećenu Židovoj ženi Verujem da je ta pesma imala sve osobine Valerijevih preciozne duhovitosti, koju treba tražiti, i naći, u takvim, prigodnim pjesmama, pa nije čudo što se u prvoj verziji »Platana« (1918) nalazi samo nekoliko rima iz pomenute ode. Međutim, konačna verzija pojavila se tek 1921. godine, kada je Valeri (napokon) dodao poslednju strofу, koja može da se smatra najznačajnijom, jer je u njoj nesumnivo sadržan ključ pesme. Opredelivši se za strofu koju su već uspešno koristili Malerb i Igo, Valeri je stvorio jednu od svojih najmuzikalnijih pesama. Sa izvanrednom preciznošću, ritam se menjao, savršeno prateći osnovnu misao. Čas miran i uživan, čas nespokojan i bolan, on napokon dostiže himnički ton, onaj kojim se završava svaka velika Valerijeva pesma. Teško je reći da li je to lirska misao, ili misao lirika, ali jedno je sigurno i to je najvrednije što imamo od pesme: Valeri, često Sredozemlja, sa žestokim darom posmatranja, kroz tačne slike, kroz zaustavljeni pokrete, slika Veliko Stablo. To je pesnik sam, to je čovek zatečen u svojoj otudnosti, ali čovek koji se trsi, koji traži, želi... Ne mislim da ova pesma rešava problem dela, problem stvaranja (umetničkog), iako ima osnove da se i tako tumači. Pre bilo relaša da ona rešava problem delanja. Sve veće Valerijevе pesme teže ka nekom aktivnom optimizmu, taj uspon se oseća između poslednjih stihova »Mlade Parke« do poslednjih stihova »Morskog groblja«: »Platan« stoji između te dve pesme, spaja ih Valeri, jedan od najaktivnijih duhova svoga vremena, propoveda ljudav prema elementima: Suncu, Moru, Zemlji... Ovdje, on je pesnik Zemlje, a ako idemo dalje, on je pesnik svoga Sredozemlja sa kojim su ga uvek vezivale čvrste nitи i od kojeg se nikada nije odvojio. (Načrt značaja: »Od mračnog groba sve do gnezda!«) Nije li i pesnik bio samo Stablu koje je, korenjem, kroz zemlju, tajanstvenom načinom, bilo povezano sa stablima zavičaja? Tako, on više nije usamljeni i nemoćni čovek, to je onaj koji se odlučno opire svim nagovaranjima i ikušenjima i koji sa jednostvom odlučnošću prihvata svoju sudbinu, sa puno želje za životom i bez i malo straha od smrti... Pesma je posvećena Andre Fontenasu.

Platanu

Njišeš se, veliki Platane, i izgledaš nag,
beo ko mladi Skit,
ali tvoj je sputan sjaj i tvojih stopa je trag
slišnom mesta skrit.

Zvonca senko u koju i plavetni svod
što odnosi te, leže,
crna majka drži taj čisti zavičajni hod
kog blato priteže.

Vetrovi ne žele tvoje putujuće čelo:
zemlja crna i snena,
o Platane, neće nikad pustiti da smelo
pruži se tvoja sena!

Tek lestvicama sjajnim to čelo će se viti,
dignuto snagom soka:
ti možeš rasti, sjaju, al nećeš pokidat niti
vecito mirnog toka!

Oseti svud oko sebe i ostale stvorove,
vezane hidrom časnom:
imaš ih dosta sličnih, topole uz borove,
i javor sa hrastom,

sto, mrtvima vučeni, stopala raspleteneh,
u prahu tom dubokom,
slute beg cveća i semenki okrilačenih
sto tonu blagim tokom!

Jasika čista, grab, ta bukva koju tvore
četiri žene vite,
neprestano tuku svod uvek zatvoren,
zalud ih grane kite.

Svi žive odvojeni i plaču utopljeni
usred odustvista istog,
a njini srebreni kraci zalud su odvojeni
od postanka im čistog.

Dok se duša koju izdahnjuju u noći
do Afrodite pela,
devica mora u senku da sedne, u samoći,
sva od stida vrela.

Zna da je zgrabiljena i svladana, bleda,
tim predskazanjem nedim
koje će prisutna put budućnosti da pred
mladim likom jednim...

Al, s rukama čišćim nego ruke zverja,
datim zlatu jarkom,
ti što danju stvaraš avet od čemerja
kog san čini varkom,

visoko obilje lišća, metežu ponositi
kad razvigorac stane
da, do zlatnoga vrha, plavilom zime kiti
sve harfe ti, Platane,

zajecaj!... O treba, šumska puti mlada,
splesti te, rasplesi
i dati vetrovima glas koji sred nesklađa
oni žele sresti!

Biću se!... Čini se patnik nepriznati
sam sebe što tuče,
nadmeteći se s vatrom nemoćnom da vrat
kolute od luće!

Da se himna popne do budućih jata
i da čista duša
granje debla koje plamen u snu hvata
nadom zapenuša,

izabrah te, parka moćni stanovnici,
pjan od tvog klačenja,
da veliki luče, nebū što te tiče
reč bude vraćena!

O kad bi tek pesnik, suparnik Drijada,
mogao da gladi
tvoje sklisko telo kao pokatkada
Pegazov but mladi!...

— Ne, reklo je drvo. Reče: NE! u sjaju
gordom svojom glavom
sa kojom oluje neku postupaju
kao i sa travom.

Preveo KOLJA MICEVIC

BENGALI LITERATURE

Ta reč, tehnika

SATJADŽIT RAJ, reditelj koji je indijskom filmu doveo svetsku slavu, učestvuje u ovom broju sa tekstom pod gornjim naslovom. Reč tehnika je ovde vrlo široko shvaćena i radi se zapravo da jednom napisu koji posmatra uslove i proces nastanka jednog filma iz svih mogućih aspekata. Pisani za literarni casopis i za ljudе koji se filmom ne bave, on deluje na prvi pogled pomalo školski, ali je u stvari veoma zanimljiv i potreban, i sadrži niz lepih opbservacija velikog rediteľa.

Kad bi zatražili od mene da imenujem sest najznačajnijih događaja ovoga veka, započinje Raj svoj članak, počinje s razvojem filma sigurno se našao među njima. Bio je to jedan od onih fenomenalnih modernih razvoja koji po svojoj brzini i revolucionarnosti prevazilazi sve što se u prošlosti događao.

A da taj razvoj treba da zahvalimo s jedne strane umetnicima, a s druge strane ljudima s poslovnim interesima i sposobnostima, ponekad čak više njima. Dok su jedni u filmu nalazili izvanredne nove mogućnosti umetničkog izražavanja, drugi su videli velike sanse za »show-business«.

Nikada ranije ni u jednoj umetnosti nije saradnja između stvaraoca i finansijera bila toliko neophodna, i, ma koliko to možda nekome izgledalo paradoksalno, plodna.

Istina je da postoje i filmovi eksperimentalni, nastavni, i drugi koji nisu pravljeni s namerom da se na njima zaradi, ali oni predstavljaju infinitizimalan deo one celine koju sačinjavaju »komercijalni« filmovi, filmovi koje možemo videti jedino s plaćenim ulaznicama, filmovi koje mrzimo i volimo i u okviru kojih je načinjeno ono najbolje i ono najgorje u istoriji filmske umetnosti.

Talenat u filmu znači sposobnost za izražavanje filmskim jezikom i osećanje filmske forme. Film je srođan i romanu i drami, ali ukoliko je čistiji filmski jezik koji je jedno filmsko delo izrečeno, utoliko je on i od jednog i od drugog udaljeniji i slobodniji. Udžbenik tog jezi-

ka su dela ranijih majstora, ali i svet oko nas. On ima svoju gramatiku, sintaksu i punktuaciju, i tek kad se ona savlada može se na njemu ozbiljno pisati.

Scenarij je pri današnjem stanju stvari neizbežna polazna tačka svakog filma. Za Griffita se piše da je filmove pravio »iz rukava« i da nikada nije upotrebljavao scenarija. Ali u našem vremenu konkurenčije i kompeticije proizvodnja mora biti sistematizovana već radi ekonomičnosti rada, a scenario je neophodna pomoć u planiranju. Ako bi režiser i mogao bez scenarija, producent bez njega ne može.

Učešće svih ostalih faktora mora biti neposredno sintetičko, a sinteza se obavlja u režiserovoj ruci. Ma koliko glamur znao o svojoj ulozi i uživljavao se u nju, njegova gluma na filmu nužno ostaje fragmentarna a ne kontinuirana kao u pozorištu u velikim delom do režisera stoji da od nje načini celinu. Isto važi i za scenografiju: sloboda na filmu nije samo ansambl unutrašnje arhitekture nego prostor u kome je neko živeo i dao mu svoj pečat.

Što se tiče važnosti uloge filmskog snimatelja o njoj nije potrebno ni govoriti, dok uloga snimatelja zvuka postaje izuzetno značajna za ishod čitavog filma i za stvaranje autentične atmosfere — pre svega u uspešnom mešanju raznih zvučnih kanala — dialoga, muzike, slučajnih zvukova itd. Montažer mora da ima fino osećanje za filmski jezik, da shvata u potpunosti namere reditelja i mogućnosti određenog filma. Ako je snimljeni materijal loš, ni najbolja montaža ga ne može popraviti, jer je kreativni aspekt montaže inherentan već u scenariju, a pogotovo u kompoziciji kadr-a i načina snimanja filma. Reditelj mora biti u stanju da sve ove komponente drži u svojim rukama i vodi, i mora biti sposoban da u okviru zakona produkcije izbori svoju umetničku slobodu. Cena koju je voljan da za tu slobodu platí, mera je njegovog umetničkog integriteta.

T. K.

LETOPIS MATICE SRPSKE

Reč o Skerliću

U DECEMBARSKOM BROJU ovog časopisa Milan Kašanin objavljuje esej o Jovanu Skerliću. Kašaninov esej o Skerliću, u stvari je deseto poglavje serije napisane pod imenom »Sudbine i ljudi« koju ovaj eseji objavljuje već duže vremena.

Izgleda da se svako pisanje o Skerliću kod nas, što vreme više odmice, posle uopštene konstatacije o Skerlićevoj veličini i značaju, nužno pretvara u reviziju Skerlićevih sudova i u kritički pretres njegovih ideja. Ta želja za kritikom Skerlićevih ideja i revidiranjem sudova o njemu prisutna je i u ovom napisu Milana Kašanina. Istovremeno, potreba kritike i revizije Skerlićevih sudova posledica je činjenice da su mnogi Skerlićevi sudovi, bez obzira na to da li je vreme dalo za pravo ili ne, stalno prisutni kao neka vrsta vladajućeg suda u našoj literaturi. Skerlić je bio francuski i drugi literature i kulture, osim srpske, nisu ga mnogo privlačile. I kao književni kritičar i kao književni istoričar Skerlić se formirao pod uticajem francuskih profesora i za njega je jedan vid francuske kulture bio gotovo sva zapadnoevropska kultura. U francuskoj literaturi Skerlićev simpatije nisu bili njeni pisci koji su u francuskoj literaturi nešto značili 80-tih godina prošlog veka. Za njega je velika doba zapadnoevropske kulture počinjala francuskim racionalizmom i završavalo se vremenom Anatola Fransa i Morrisa Baresa.

Skerlić je bio čovek koga su interesovala mnogo više ideje nego literatura i u svom kritičarskom i istoričarskom delovanju određivao se

često prema svojim političkim i intelektualnim simpatijama. To je davalo njegovim sudovima određenu isključivost i dovodilo ga ne tako retko u situaciju da ceni pisce drugog i trećeg reda više nego prvorazredne stvaraocu. Njegova najveća literarna simpatija u inostranoj literaturi je Viktor Igo, a centralno mesto u njegovoj istoriji srpske književnosti ne zauzimaju ni Njegoš, ni Laza Kostić, ni Vojislav Ilić, ni Jovan Dučić nego reformatori i ideolozi kao Dositej Obradović, Vuč Karadžić i Svetozar Marković. Njegovim sudovima nedostaju estetičke analize i najznačajnije svoje studije on je posvetio analizi ideja raznih srpskih pisaca. Skerlić je imao jedno evolucionističko shvatjanje književnosti po kome je svaka naredna epoha donosiла savršenija i bolja dela od prethodne. On je negirao srpski klasicizam i imao romantizam i naš romantičan uime realizma. Sa sebi savremenom literaturom, kada su u pitanju najznačajniji stvaraoci, Skerlić nije mogao da nade zajednički jezik. Više nacionalni ideolog koji piše o književnosti, nego književni kritičar određenih estetičkih kriterijuma, Skerlić je kritičarsku delatnost posmatrao kao deo praktične ideološke akcije i u literaturi prvenstveno tražio ideje koje potvrđuju ili osporavaju njegove koncepcije života.

Pa ipak, poređ svih tih miana koje je nabrojao i čitavog niza sporednjih koje nismo uspeli da spomenemo, Kašanin smatra Skerlića značajnim književnim kritičarom i jednim od najznačajnijih ljudi koje smo ikada mali. Predrag PROTIC

IZLOG
ČASOPISA

RINASCITA

Za koga se piše

NEDELJNI LIST KPI »Rinascita« pokrenuo je u broju od 6. oktobra a nastavio u broju od 10. novembra zanimljivu anketu pod naslovom, odnosno naslovima: za koga se piše roman? za koga se piše pesma? Razlozi koji su naveli redakciju na ovaj korak nalaže se, podrobnije interpretirani, u odgovorima učesnika; Dan Karlo Fereti počinje sa konstatacijom da su u odgovorima na pitanja o smislu i značaju literature danas mnoge fundamentalne tradicionalne ideje dovedene u križu, da su razrađene teorije sasvim novom, drukčijem odnosu između dela i »uživaoca« ili čak, bar kad je reč o poeziji, teorije o nemogućnosti komunikacije koje postavljaju pesniku u zadatu upravo da izrazi tu nemogućnost. Uz to i da su razbijene tradicionalne granice između književnih rodova po romanu više najčešće uopšte i nije roman (ni kad pokušava da se spase atributima lirske i eksperimentalne), dok se poezija gotovo isto često javlja kao čistu narativnu, čak žurnalističku strukturu.

Postoji li publike svesna ovih promena? I postoji li pisac koji vodi računa o publiči? Tačnije: sme li da vodi tako da podrazumeva obaranje nivoa, vulgarizaciju ukusa u jednom slučaju, ili službu određenim idealima opštugom društvenog napretka u revolucionarnim epochama, u drugom? A ako ta publike nije nijedno od to dvoje, ni obični »anteriorni« konzumator, ni nosilac društvenog imperativa, nego stvarni sagovornik koji učestvuje u budućnosti dela, ko onda takvu idealnu publiku u realnosti predstavlja? Može li takva publike uopšte imati određenu društveno-kulturalnu fazonomiju ili će biti apstrakcija koja izmiče svakou definiciju, daleku, nepostoteću, koju pisac po Prustovoj definiciji treba da stvara u svojim delom?

Ovo su pitanja koja prevažilaze staru simplističku dilemu između aristokratskog tonašanja i integracije u društvo potrošača, između mita o »dvadeset pet čitalaca« i realnosti jedne široke nove publice, prevažilaze je povlačenje za sobom druga pitanja: ima li pisac još uvek socijalnu funkciju? I da li je ikada (intimno, u vatri svoga saračakog napora) želeo da je ima?

Fereti postavlja pitanja: Paolo Karuza pokušava da dà odgovor, II kontekst savremene civilizacije, kaže on, postaje sve jasnije da je umetničko delo stvoreno ne samo od onoga ko ga izvodi, nego i

ODRA

Ružević ili teatar nekonsekventnosti

MEĐU NEKOLIKO najzanimljivih napisu Tadeuša Ruževića o poeziji i teatru sloboko spada i eseji »Teatar nekonsekventnosti« objavljeni u 10. broju ovogodišnje »Odre«.

U ovom napisu Ružević pokušava da objasni izvesne fenomene svog dramskog stvaralaštva. U početku on kaže: »Kada sam 1957. godine počeo da mislim o »Kartoteci«, nisam mislio o teatru, publici, režiseringu, glumci. Konceptija te drame nastala je iz beskompromisnog stava prema savremenom teatru... Pa ipak malo kasnije Ružević izjavljuje da je ova i kod nas veoma poznata drama napisana na osnovu izvesnog kompromisa sa pozorištem. I što je još važnije, »to nisu primetili ni kritičari ni realizatori. Za dramu »Hor staraca« napisanu 1958/59. godine Ružević čak daje izvesna uputstva za njeno izvođenje, ali nijedan režiser ih nije uzeo u obzir, mada su smatrali to bili veoma važni elementi za postavljanje ove drame. Naime, reč je o »junaku«, koji po Ruževiću zamisli, treba da bude suprotstavljen anti-junacima ili junacima Becketovih drama, a oni su suviše »aktivni na sceni. Ružević »junak« je trebalo da bude jedino prisutan na sceni, a nikako da učestvuje u radnji drame. Umesto da »Kartoteka« predstavlja neku vrstu hepeninga, ona je postala nešto drugo. Umesto da glavni junak bude eliminisan iz radnje, on u njoj učestvuje, izgovara monologe, vodi di

RITAM

Opet hući riječi
koju su davno popile stijene,
zvuk se iz krv u budi.
Potrošili smo sve ruke
dok smo sakupili ovu topinu,
dugo smo išli za svojim rijećima
i urezali se u liticu.

Zatim smo htjeli
da postanemo izvori ljubavi,
oko nas u vazduhu gorele su male vatre
dok smo odlazili u druga sazvežđa.

Bilo nam je malo neba:
dok sanjamo dušu grumeni zemlje.

Koliko smo puta sebe prekopali
dok su nam porasla krila,
koliko smo srušili gradova
i snova
dok smo razbrajali vječove
i započeli ovo gradilište.

Naša muzika je počinjala svoju ljubav
od koje smo kasnije živjeli.

Crni krilati baloni ...

Da cvjetna parola budem
u istoriji

umornoj od poprsja i datuma
u ovoj mašini
što nas u letenje duži!

Ko ti iz krovova odnese tople vjetrove
i zvonke šapate!
To sunce raskrniše
crni krilati baloni.

Sjajite se kad govorim
ostatkom svoga glasa,
donesite među prstima
sve što ste imali.
Zmija na zmiji
ljudska proljeće crta,
u vazduhu ptica svoja jaja leže.

Stijeno,
iščeznuće od strasti.

Dovizam tu vječnost dotrajača
da je oplemenim plamenom svoje jeze,
to ljubav u meni praiskonski oblak budi.
Obrisite mi suze
zapaljenim zvezdanim prahom,
nacrtajte mi dugu na čelu.
Sve smo oplodili:
sada vasiona svoj veliki trbuš
nema gdje da djene,
zatvorili smo lobanjama

sve prozore svoga vremena,
balsamovat tu fosilnu staricu ljubav
i naivno progutali smrt.
Kao varnice razišle se naše strasti
sklonila se sva ljepota iza moga čela,
čekamo da se kapljice rađanja
rasvetaju u vazduhu
da u ovoj lobanji satrune i poslednja zvijezda
da se rasprši iz lobanje san,
smrt da se oplemeni sjajem,
suza vočem,
iz velikog zova budućnosti
da se obistini jedna maska.

Tužna je ta noć

Tužna je ta noć
bez moje lobanje
kao vazduh bez pluća
kao zlatno zvono bez sunca.
Ulicama mi krv teče
iz zemlje mi se isparavaju suze,
malо je svjetlosti i prostora
na dlanu sve to nosim.
Kad ljudi ne bi umirali
pojeli bi zemlju i sami sebe;
pun sam zvučnog rađanja i vasinske erotike,
osjećam da se vazduh mijenja
i da svjetlost počinje iz vida
dok izviru svemirske antene
iz svakog moga čula.

Tužne su ove riječi
bez moga grla
kao ljubav za smrt optužena.

Intima

Pod zemljom pjevam riječi
ispisane lažno na stablu svete biljke,
pod zemljom sunce ljubav uglijenje
i zvijezde kao rijeke teku.
Sada se čudim kako sam ozbiljno
proricao trave i nosio tijelo
dok su pjevale moje figure
u vidi košuta ili ljudi.
Oslобoden zabluda sada se smejem
melodiji stvaranja života
dok moja vječna nesanica
treperi obmanutim nebom.
Otploviš svi poprečnim vodama
ja u svom bunaru vasionu mutim
ja se ispod zemlje lukavstva vazduha prisećam
dok zatvaram poslednji ventil ljubavi
i ne razumijem kako sam iz vas
krao svoje snove.
kako ispariše vaše lažne oči
i mjesto ptica okamenjene tačke
ozariše tamu biljnog uma.
Ismejasm pjesmom zaglušeno tijelo,
dok mi se taloži rastopljeni sluh
da rasanim ptice vječito lude
u kojima negdje djetinjstvo mi trune.

V IDEO GA JE PRVI PUT one večeri kada se
vraćao iz lova.

Bilo je to jedno neobično veče pre tri dana
(ili tri nedelje) i on je prolazio kroz šumu po
kojom je pljuštao prevrelo sunčevino, a pas
je skakutao oko njega i čas mu njuškao trbušari
ranac, a čas isčezavao u dubini obrasloj visokim
stabilima o koja se odbijalo njegovo sitno krevanje.

»Danas sam imao prilično sreće...« mislio
je, prebacujući pušku sa jednog ramena na
drugo i osluškujući poluzainteresovano udaljeni
pešči glas. »Ovakvi dani su veoma retki. Moj
deda je govorio da svaki dobar lovac, pored
mnoštva manje-više srećnih i nesrećnih dana,
ima i po jedan naročito srećan i nesrećan u
svom životu. Nesrećnih može da bude i više,
govorio je, ali srećnih samo jedan. Da li je ovaj
dan baš taj moj najsrcejni? Vrag bi ga znao;
mislim da za tako veliki dan kao što treba da
bude taj jedini, ovaj pun ranac nije baš prava
mera. Vraćao sam se, ja više puta kući sa punim
rancem. To treba da bude nešto veće, nešto
krupno, to je presto kao glavni zgoditak u lutriji,
kao premija!«

Bio je jako umoran i nije mu ni pada-
lo na pamet da se zamisli nad tim svojim
monologom i njegovim izvorom, ali je pri
pomisli na ono nešto krupno i ovog
puta je i uvek kada bi razmišljao o lo-
vu i divljačima na umu jelena i ciljao ga
iz nevidljive puške svoje taštine. Taj lepi, taj
brzognji jelen sa krunom rogovima, koji kao od
šale preskače stene i potoke, nosio ga je za
sve vreme dok bi tumarao šumskim vrletima i
pucaon na sitnu divljač i ptice i uvek skakutao
ivicom nekog predela ili sna koju on nije mo-
gao da prekorači. Doći kući iz lova i okačiti
pušku, kaput i šešir o čiviluk od jeleniških ro-
govima, prikućanih na zid u predoboju — to je
bio čin koji se zaokruživao u svakom snu, u
svakom pucnju i izlasku i zalasku sunca i
meču.

Izbio je na proplanak na kome se uvek pri-
povratku odmarao po nekoliko trenutaka bar i,
spustivši pušku uz jedan cerić, skinuo polako
ranac sa utrnulih ramena i zamišljajući čiviluk
od jeleniških rogovog okačio ga o granu cerića i
onda seo u travu. Zlato je kapalo sa drveća
unaoko i šuma je mirisala jakim uspavljaju-
ćim mirisom, a pas je zvonko kevtao negde u
dubini i nekoliko ptica kružilo nad crvenkastim
korionjama.

»Ceo dan je jurio po čukarama, pomisli, i
još mu nije dosta. Ovo sad nije ono obično,
radozno kevtanje. Pre će biti da je nanjušio
neku krupniju zvericu. Jelena nije sigurno,
uzdahnut, a da jeste, šta vredi...«

Bacio je šešir u travu i savinski ruke ispod
glave opružio se zevnuvši široko i uživajući u
istezanju vrelih mišića i pucketanju zglobova.

»Večeras sam zasluzio jedan malo duži pre-
dah na ovom mom proplanaku. Stići će kući ran-
o, iako zakasnimo, ona mi bar večeras ne mo-
že reći — 'ko zna gde si se ti vucarao ceo dan,
kad ti je torba prazna'.

Kevtanje psa bilo je sve sitnije i kapalo mu
je u školjke čula kao srebrna rosa, koja se po-
lako pretapala u srušne kružice tišine, oko
kojih se hvatala šarena paučina dreměza... Uzlio
je na prstima u jednu kolibu na nekom
proplanaku i pružao ruku da okači pušku o či-
viluk, koji se razgranavao i pretvara u krunu
jeleniških rogovima, krunu koja se potom pretvori-
la u krošnju nekog drveta sa krupnim plodom,
nalik na lice njegove žene: »Ko zna gde si ti
bio ceo bogovetni dan...« Onda je lavež psa
neočekivano pokidao sve te tanane niti što mu
se behu isprepletale među trepavicom i on je
prvo podigao glavu i pogledao oko sebe, a onda
se naglo ispravio i seo, iskolačenih očiju: Na
obasjanoj ivici proplanaka, promolivši se do po-
la iz šiblja, stajao je krupan crveni jelen sa
čudesnim zlatnim rogovima iz kojih je zračila
zaslepljuća svetlost i uznemireno ga gledao.
Pas je histerično lajao negde u blizini i jelen
je podrhavajući pomerio glavu i dodirnuo ro-
govima grane, oko nje i one su se prosti zapalile
od tog dodira. On je još više izbuljio oči i nije
ih skidao sa te glave i sa tih rogovima za koje je,
još istog trenutka kad ih je ugledao, bio
siguran da su zlatni. Kako su zlatni rogovi mogu-
li da postoje na tom životu, na tom stvarnom
jelenu? — to nije stigao ni da pomisli, samo
je bio siguran (nekoliko puta ne pomerajući se
iz prvobitne učinkosti uštinuo se za bedro i
ništa se nije poremetilo) da jedan čudesni jelen
stoji na ivici proplanaka svega desetak koraka
udaljen od njega i da su mu rogovi, veći i lepsi
od svih rogovoga koje je do sada video na živim i
mrtvim jelenima, od pravog pravcatog zla-
ta — i to je bilo i više nego dovoljno da mu,
uprkos jakom osećanju krivice i greha (čak),
prenese misao sa zlatnih rogov na pušku, koja
je bila prislonjena uz cerić, tu iza njega, ali
još nije smeo da učini ni najmanji pokret, pla-

PRIČA »KNJIŽEVNIH NOVINA«

JELEN SA ZLATNIM ROGOVIMA

Dobrica
ERIC

životinja se stalno okrećala čelom prema njemu i zaklanjala se svojim granatim rogovima, kao da je znala da on ne bi ni za šta na svetu opalo u njih. I on je najzad opet nemoćno spustio pušku i počeo da moli i tutka psa (koji je za sve to vreme tiho cičao oko njega) da ga napadne ili da mu bar zalaje s leda ili da strane i kadi je pas počeo da pazi kroz travu kao zmija, jelen je naglo podigao glavu i bacivši je dan žalostan pogled na izvor što je žuboreci svetluća kroz petrovac iznad kojeg su se rojili leptiri — hitro se okrenuo i za tren odjezdio među drveće.

Stajao je općinjeni nasred proplanaka i ble-
nuo u zadimljenu cev, a pas je cičao oko njega i vreto se u krug, podvijenog repa, očito ne smješi da se odvoji i da ponovo zaroni među drveće.

»Dođavola... pomisli, kako da promašim iz

takve blizine... Izgleda da je ovaj dan ipak onaj moj jedini. Ili bar jedan od ona dva...« prošaputa, osećajući neku malu jezu uz kićmu i gutajući punim plućima neodoljivi miris tek iščezle životinje i sjaj njenih rogovima, pa i ne razmišljajući, dohvati šešir i okači ga o granu cerića na koji je već okačena torba i niz koji se slivala krv sunca na zalasku, potom žurno zameni patronu, birajući one za krupniju divljač koje je uvek nosio pri sebi a nikad nije upotrebljavao i vabnuvši psa što je drhteći cvileko oko njega gotovo trčeli zapliva u svetlucavi šumski polusumrak.

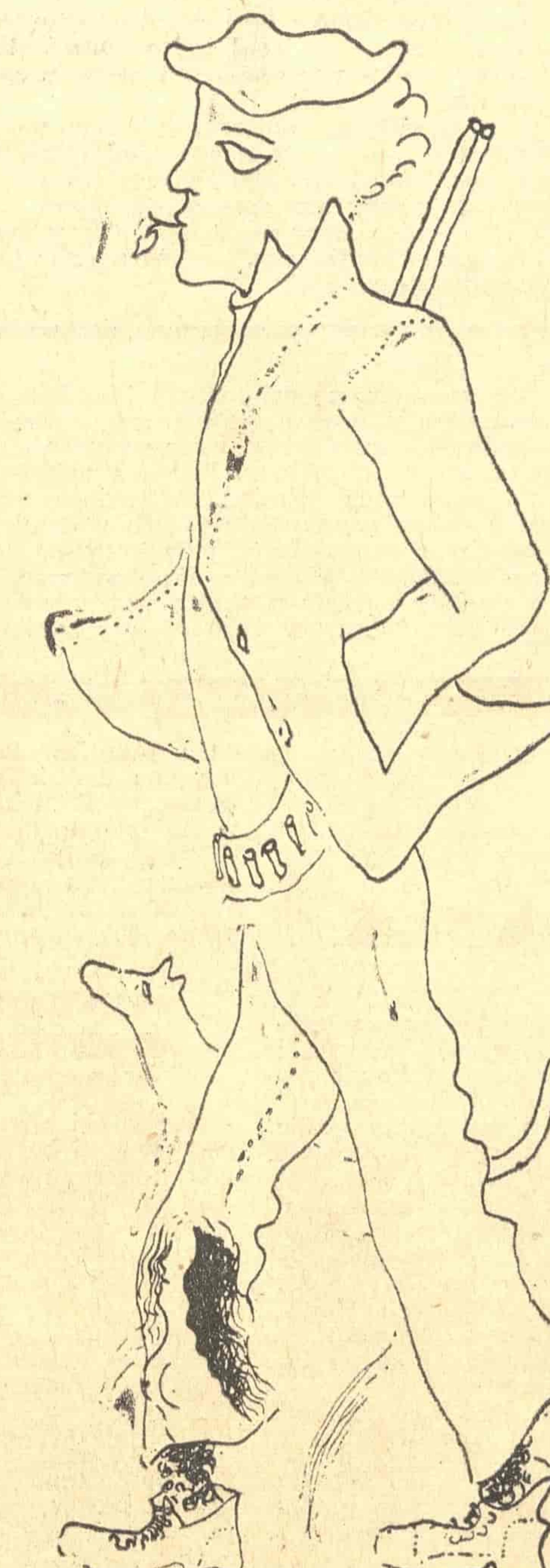
»Takovog jelena čovek može da goni i u noć, reče sebi i psu, jer će mu njegovi rogovni osvetljiti put i pokazivati pravac kojim se kreće.«

Ohrabren mirisom baruta i odlučnošću svog gospodara, pas je opet resko zakevtao, ali nije htio da se odvoji ni korak od njega; pa ipak, taj lavež je odmah razbio onu ledenu pokorici straha na kojoj su i čovek i pas malopre lebdeli i oni su sada grozničavo trčali kroz šumsko bespuće i provlačili se kroz šipražje, koje ih je šibalo i grebalо im kožu. Mrak je bivao sve gušći i čovek je već posrči tutkao psa i suda-
rao se sa drvećem, a čudesnog jelena sa zlatnim rogovima ne primetiše sve dok se nije sa-
svim smračilo. Ni tada nisu videli njega, ali spazili su svetlost koja se kretala između drveća i iznad kao žuti pčelinji roj. Pas je opet zacičao kao na proplanaku i upleo mu se oko nogu. On ga je muvao u rebra i pokušavao da ubrza korake, ne bi li se približili jelenu, tako u tamni, ali svetlost im je uvek izmicala kao začaranja i ostala i posle nekoliko časova na istom rastojanju.

»Stani... Šaputao je. Stani malo, jelene. Samo da te još jednom vidim onako iz blizine, pa onda idu dokle te oči vode i noge nose. Brže ti, džukelo, šta mi se vucaraš oko nogu. I ti si mi neki pas. Zali bože ono hleba što si mi pojao. Samo na zečeve znaš da istresa sugreb, a sad ti je srce sišlo u pete. Beži, beži, jelene. Samo ti beži, ali znaj da mi nećeš pobeci. Goniču te celu noć, i sutra ceo dan, i još sto dana i noći ako bude trebalo, ali stići će te da znaš i opaličiu ti pravo u čelo, ili ne, u srce, bolje u srce, da ti koja dramlja ne okrni neki parošić sa tih divljin, sa tih zlatnih, sa tih bogovskih rogovog!«

Tada se na jednom brežuljku ukazao veliki beli požar i on je potrcao još brže misleći da je tu jelen zastao ili se možda sreća sa čitavim čoprom tih zlatorogih jelena, a kad je pretrčao nekoliko uvala i proplanaka video je da to iz šume izgrevaju veliki nenačeti mesec i svetlost jelenovih rogov više nije bila onako upadljiva nego da je učinila nešto slično.

Ipak, do srušnja je uspeo da održi isto rastojanje i kada je žarka ruža procvetala na istoku, jedna ptica koja je prhnila iz svog gnezda u granju ponela je u oku neobičan prizor: Čovek i pas ležali su dahčući na ivici rosne visoravni, na čijoj je sredini ključao izvor, a na drugom kraju te iste visoravni stajao je krupan jelen sa oborenom glavom i zlatnim rogovima koji su dodirivali zemlju. Čovek je nriknuo snaeu i počeo da podiže ruke, preključujući jelena da samo malo podigne glavu ili da mu dopusti da ga zaobiđe i da opali sa strane, no

ILUSTROVAO HALIL TIKVESA

neobičnog jelena. Šta me gledaš tako? Hajde, smiri se sad, pa da podemo. Može još i da nam utekne. Taj tvoj strah počinje da prelazi na mene. De, klikni jednom, da cela šuma odjekne. Ti treba samo da ga zaobiđeš i da ga prisiliš da se okrene malo u stranu, i gotovo. Žnaj da cu najlepši parožak da otkinem i da ga pretopim tebi za ogrlicu!«

Skrnuli su po nekoliko kapljica slatkog ledenog vode, ogledajući se malo unevjereni u izvoru iznad kojeg su se rojili leptiri, i cndra posrćući pošli sa jelenom, tragom koji je bio označen po zemlji i u vazduhu...

Tri dana i tri noći (ili tri nedelje?) trajala je ta hajka, ta začaranja igra primicanja i posrđanja, svetlosti i tame, života i smrti... i niti je pas više mogao da civili i da trči, niti jelen da se kreće i da drži svoju lepu glavu sa teškim zlatnim rogovima, niti je lovac imao snage da čvrsto stegne pušku i da nanišani. Bio je ispušao sve patrone sa sitnom i krupnom sačmom a nije uspeo ni da okrzne jelenu i imao je još samo jedan jedini sa krupnom sačmom i njega je čuvao za kraj.

»Njega moram da ispalim iz neposredne blizine«, mislio je, gledajući se na nekoj nepoznatoj južnoj visoravni sa jelenom. »Ovaj poslednji ne smre da pomaš. Ako i on pomaš, onda je sva ova trka bila uzalud, a moglo bi se lako desiti da se završi kobno po moju glavu. Bože, koliko li je dana i noći prošlo od one večeri? Cini mi se da već godinama posrćem za tim čudovištem od jelenja. Sve će mi se više ne vredi nadati. Ovo njegovo cijeljenje ne mirisce mi na dobro. Kad ovaj patron ispalim, znači tačno da li je taj dan bio moj najsrcejni, ili on a i drugi. Gluposti... počeo sam da verujem još i u ta dedina preklapanja. Svi su dan i isti, postoje samo srećni i nesrećni lovcu. Da, burazera, ali postoje i treći, a to su: pravi lovi. Za prave love nije važna sreća u lovnu, za njih je važan samo lov. Pa, imaš pravo, ima i takvih. Ja nisam baš pravi lovac, jer mi je stalo da ulovim ovog jelenja. Stalo mi je da okičam šešir o njegove robove kad dodem umoran kući i da se tešim da sam jednom u svom životu i ja ulovio nešto krupno. Jedan parožić će da bude dosta i meni i ženi za zube i njoj za prsten i minduše. Uvek je želeta da ima prsten i minduše, pa nekih im. Šta li radi sad? Možda mi je već izdala podušje. Kad se vratim kući ona će opet da se zarože: »Gde si se vucarao nedelju dana i kad joj pokažem zlatne robove, ima samo da trepće. Prvo će da se umijem i da se najedem i da se naspravam, pa ču onda da je uzjašem i neću da je puštam celu noć a zlatni robovi imaju da nam stoe više jastuka i da osvetljavajuši sobu...«

Uhvatio je pušku za cev i

KNJIŽEVNE NOVINE

tribina tribina tribina tribina tribina tribina tribina tribina tribina

„KNJIŽEVNE NOVINE“ I MI

**U Černušce
razíkujeme**

— »tabu« temama ili što kritikuju »tabu ličnosti, nego zbog političke suštine njihovih shvatanja.

U čemu se, u tom pogledu, još razlikujemo? Ograničićemo se samo na malobrojne ali, premašem mišljenju, važne teme.

Mi, na primer, stojimo na gledištu, jasno izraženom u Ustavu SFRJ i Programu SKJ, dokumentima na koje se »Književne novine« vrlo često i vrlo rado pozivaju, da je Jugoslavija zajednica dobrovoljno udruženih naroda, da je ravnopravnost naroda uslov njihovog jedinstva da se i ravnopravnost i jedinstvo učvršćuju razvijanjem samoupravljanja odnosno socijalističkih društvenih odnosa, a da je, u tom procesu, svaki pripadnik naše zajednice dužan da vodi odlučnu borbu protiv nacionalizma u sopstvenoj sredini i protiv svake vrste jugoslovenskog »integralizma«, iza kojeg uvek provodi birokratski centralizam. To važi, razume se, i za literaturu i za kulturno stvaralaštvo uopšte. Zaokupljene »duhovnim ujedinjavanjem svih Jugoslovena«, »Književne novine« su bile vrlo revnosne u otkrivanju nacionalizma u komšiluku, a u isto vreme vrlo tolerantne prema nacionalizmu u sopstvenoj sredini (stav prema »Predlogu za razmišljanje« i njegovim potpisnicima, na primer). Zahtevajući da se raspravi da li književnost narodnosti u Jugoslaviji predstavlja sastavni deo jugoslovenske literature ili pripada matičnom narodu, one su ispoljile potpuno nerazumevanje za marksističko shvatanje da književnost jednog naroda pripada u isto vreme i njemu i svakom drugom. Slično stoji stvar i sa tretmanom Crne Gore kao srpskog kulturnog i literarnog područja ili sa protivljenjem »Književnih novina« takozvanim republičkim ključevima u kulturi. U tom smislu su i objavljanje Otvorenog pisma dr Žarka Vidovića i naknadna podrška tom pismu izraz takvog stava prema složenim problemima naše mnogonacionalne zajednice koji mi — želimo da budemo vrlo jasni — ne delimo i ne možemo deliti.

Kao što je već rečeno, duboko smo ubeđeni da za naše socijalističko društvo nema napretka mimo samoupravljanja i onog kompleksa

interesa. Verbalno žestoko »antibirokratske« pre svega u tom smislu što rado identifikuj birokratiju sa forumima Saveza komunista »Književne novine« u stvari neprekidno uzdiš za društvom u kome bi materijalna dobra bila pravedno raspodeljena, a duhovne vrednosti

Prenosimo u celini članak »U čemu se razlikujemo« (sa nadnaslovom »Književne novine i mi«) iz lista »Komunist« br. 559, od 4. januara, i to samo zato da se i naši čitaoci upoznaju s njegovom sadržinom. Svaki naš odgovor posle svega onoga što nam je poručeno u komentaru »Komunista«, bio bi običan donkijoterija, jednom rečju jalova i uzaludna stvar. Naš narod badava na kaže »Ni slepome namigivati, ni gluvome šaputati«. Redakcija »Komunista« očigledno zna samo za svoje razloge, a ti razlozi — ma koliko bili uviđeni u tobožnju principijelu odbranu politike Saveza komunitsa od nas — više su nego jasni iole kulturnom i politički pismenom čoveku. »Argumenti« kojima se »Komunist« služi nisu ništa novo u publicistici, a ništa manje nije nov ni običaj identifikovanja sa svim onim što čini bilo Partiju, bilo društvo u celini, u javnim razgovorima sa sagovornicima. U svakom slučaju, sila nas ne plaši, ali zabrinjava — ako dozvoljava komentator »Komunista« kao **POJAVA** u našem socijalističkom društvu koje se bori za jedan novi i sadržajniji humanizam i demokratiju. Neka čitaoci, uostalom, sami donešu svoj sud o tome koliko su u našoj praksi održive ovakve polemike i na kakvima osnovama počivaju optužbe upućene u ovolikom broju, na našu adresu.

I, najzad, s obzirom da se kod nas svi razgovori, kao što je i ovaj naš, skoro redovno pretvaraju u generalni obračun, izjavljujemo da nemamo ambicije da dajemo bilo komu bilo kakve recepte ni za sadašnjost, akamoli za budućnost. Tu skromnu zadaću prepuštamo drugima.

Jedina stvar na kojoj treba, u ovoj našoj sredini, danas, insistirati — čin nam se — jesu stvarni samoupravljački odnosi umesto uopštenih fraza o samoupravljanju.

akcija što ga nazivamo privrednom i društvenom reformom. Ako se izuzmu povremeni ritualni reveransi Reformi i samoupravljanju koji ni na šta ne obavezuju. Reforma je prisutna na stranicama »Književnih novina« uglavnom u obliku povećavanja razlika u dohodima, kao izvor ekonomizma, tehnokratizma i komercijalizacije, koja potire duhovne vrednosti, a samoupravljanje u obliku raznovrsnih ekscesa i pneovladavanja egoističkih grupnih

ispravno valorizovane voljom neke vrhovne, ne pogrešivne svemudrosti.

Nasuprot tome, u Savezu komunista se on zalažu za ravnopravnost svih shvatanja, što bi u krajnjoj liniji značilo legalizaciju frakcionaštva, pa i neprijateljskih gledišta. U tom smislu je držanje »Književnih novina« u »Lazarevačkom slučaju« logično. One nisu želele do kraja da se opredede između lazarevačkih komunista i Centralnog komiteta Saveza komuni-

vetu p
k.

ANKETOMANIJA I KRITIČARSKE NAMJEŠTAJKE

NAMESTALJKE

»KOJI FILM smatrate najboljim?« — ovo naizgled bezazleno pitanje susrel smo u poslednje vreme u anketnim listicima raznih listova i revija. Istina sličnih akcija bilo je i ranije, ali one nikad nisu bile ovako ambiciozne, tendenciozne i zlonamerne. Zar je to moguće?

Evo primera: U Ljubljani je jesenom prikazano nekoliko najboljih dela iz najnovije kolekcije. Svečana premjera, uz pozivnice, priređena je »Skup ljačima perja« Aleksandra Petrovića. Za ostale filmove karte su bile u slobodnoj prodaji i na kraju su anketirani upravo oni od kojih većina i nije

Zagrebački »Telegram« u novogodišnjem bilansu iznosi mišljenje svog kritičara kome je izgleda stalo više do potvrđivanja svoje ličnosti nego stvarnih filmskih vrednosti (»Skupljače perja« ne ubraja čak ni u pet najboljih jugoslovenskih filmova). A sarajevsko »Oslobodenje« namešta anketu po ukusu svog filmskog urednika. Jer — prvo — nisu štampani svi odgovori, a zatim uzeta su u obzir i mišljenja i nekih potpuno anonimnih imena ili kritičara, bez ikakve reputacije; što je najgore: čak je i onaj koji vodi anketu, a čije je mišljenje i od ranije bilo poznato, našao za potrebno da i svojim direktnim glasom učestvuje u poslovajuju konančeg rezultata.

poslovanju konančog rezultata.

Možda se na sve to ne bi vredeljivo obazirati da svaka anketa ove vrste nema ambicije da bude opšte jugoslovenska, da bude veći i autoritativniji arbiter od svih ostalih! U osnovi, teško se oteti utisku da kod nekih organizatora ovakvih burleski postoji želja da se da oduška provincialnim kompleksima, istakne kako su »naši« kriterijumi važniji nego oni »svetski«, skrene pažnja na ljude bez istančanjeg osećanja za umetnost i obezvrede istinske vrijednosti.

Posle svega ovoga postavlja se pitanje: zašto mi uopšte idemo u svet, pred ugledne međunarodne žirije i na renomirane festivale? Koliko smo godina čekali da nam se osmehne sreća i da se stvori film kakav je »Skupljači perja«, koji sada tako uspešno krči puteve drugim delima i skreće pažnju celokupne svetske javnosti na novi jugoslovenski film?! Šta možemo, ovi ekscesi samo potvrđuju kako je filmsko svaralaštvo okruženo bednom atmosferom u kojoj svako zna da ruši i zaviđi, a retko ko da se istinski raduje tu-

J. A. T.

VEST R. B., objavljenu u »Večernjim novostima« od 5. januara, smatram kao netačnu interpretaciju mog razgovora s njim, kao izvrtanje činjenica i s novinarsko-moralnog aspekta, nedozvoljenu proizvoljnost. Vest me nije iznenadila samim tim što se pridružuje kampanji protiv lista čiji sam član redakcije tek od ovog broja. Kakve inače i većina napisa protiv »Književnih novina« izvrće činjenice i odbaci argumente — to i ovu vest smatra za glupost.

M. KOVÁČ

aktuellenosti

15 DANA

Nastavak sa 2. strane
stovi i časopisi, kada se na tim šare-
nim otiscima duboke štampe vidi šta
sve napadno prekriva našu čitalačku
svest, — onda kulturni napor jednog
preduzimljivog urednika mora da ima
odjeka u svim oblastima duhovnih de-
latnosti. Zaista, nije svejedno koji će
od ova dva dijametralno suprotna na-
pora biti dominantan u našem druš-
tvu, jer od toga zavisi duhovna eman-
cipacija našeg čoveka.

Pokrećući ediciju »Slovo ljubve«, redakcija »Revije« ne samo da daje primer jedne kulturne orientacije nego konkretno pokazuje kakve sve neiskorišćene mogućnosti postoje u našem duhovnom i izdavačkom prostoru. Ovom prilikom mi skrećemo pažnju na novi izdavački poduhvat »Revije« koji je na nedavno protek- ne samo predmet estetskog svrđenja nego i povod za razgovor o budućnosti izdavačke delatnosti u novim uslovima kreditiranja.

Glavni i odgovorni urednik Tanasije Mladenović. Sekretar redakcije Bogdan A Popović. Tehničko-umetnička oprema Dragomir Dimitrijević. Redakcioni odbor: Božidar Božović, Dragoljub S. Ignja
tović, Momčilo Kapor, Đorđe Lebović, Predrag Protić, Dušan Puvačić, Dobroslav Smiljanić, Radomir Smiljanić i Petar Volk.
List izlazi svake druge subote. Po jedini primerak 50 novih dinara (1000 starih dinara), polugodišnja 5 novih dinara (500 starih dinara). Za inostranstvo dvo-
struko. List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Književne novine«. Beograd, Francuska 7. Telefoni 627-286 (redakcija) i 626-020 (komercijalno odeljenje i administracija). Rukopisi se ne vraćaju.